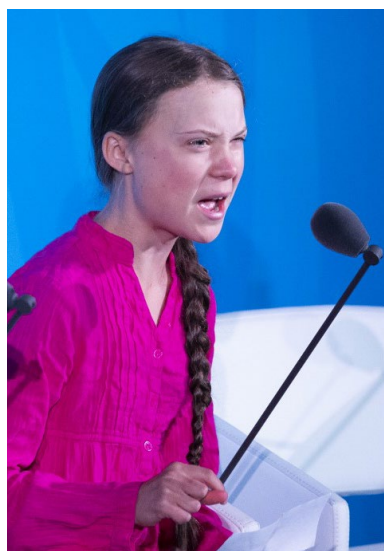
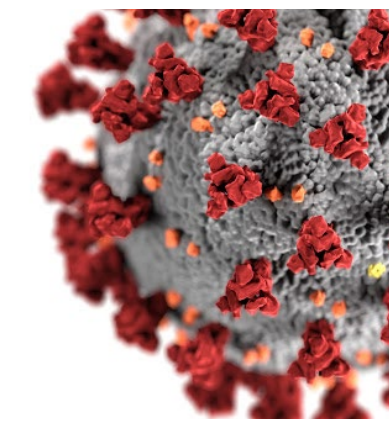

Da guerra comercial á Covid19

Da guerra comercial á Covid19

A edición deste informe contou coa colaboración da Secretaría Xeral de Política Lingüística da Xunta de Galicia

Coordinación editorial: Daniel González Palau

Dirección: Daniel González Palau

Presidente de Honra: Xulio Ríos

Equipo colaborador: Paula Lamoso, Enrique Sáez, Niranjan Marjani, Marcelo Rodríguez, David Alvarado, Wesley S.T. Guerra, Jared D. Larson, Antonio Alejo, Miguel Ángel Pellitero, Alfredo Toro Hardy e Roberto Mansilla.

Maquetación: BREO.gal

ISSN: 1989-9130

OBSERVACIÓN: As opinións expresadas non reflicten necesariamente as do IGADI e son responsabilidade dos seus autores.

Segue ao IGADI en [TWITTER](#)

ou [FACEBOOK](#),

subscríbete ao noso [boletín electrónico](#)

na páxina web www.igadi.gal ou

escríbenos a info@igadi.gal.

Índice

1. Presentación	
Da guerra comercial á Covid19	4
2. Apertura	
Guerras, pandemias e xeopolítica mundial. Por Augusto Zamora	6
3. As chaves de 2019	
3.1. China-EUA: A nova Guerra Fría	12
3.2. Nós no Mundo? Unión Europea e Brexit	13
3.3. <i>Pax rusa</i> en Oriente Próximo	14
3.4. Potencias emerxentes estancadas? O exemplo dos BRICS	15
3.5. Indignación global no 2019	16
4. Perspectivas 2020	
4.1. Nova normalidade: Incerteza, recesión e mundo online	18
4.2. O coronavirus de Tucídides en ano electoral: USA e China na Covid19	19
4.3. A Unión Europea e a globalización euroasiática	20
4.4. En rumbo de colisión no 75 aniversario de Nacións Unidas	22
4.5. Manifestación con distancia social	23
5. Reflexións por áreas xeográficas 2019-2020	
5.1. Irlanda está perto da reunificación, por Enrique Sáez Ponte	25
5.2. Equilibrio na política exterior e estratéxica do Primeiro Ministro Narendra Modi en India, por Niranjan Marjani	27
5.3. Arxentina: a volta do Kirchnerismo, por Marcelo Javier de los Reyes	29
5.4. África e a Covid19; entre a vertixe e o abismo, por David Alvarado	31
5.5. Brasil: do auge ao retroceso e negacionismo em uma década, por Wesley S. T. Guerra	34
6. Reflexións transversais 2019-2020	
6.1. Xeración Igualdade: Unha política exterior feminista para un mundo máis seguro, por Paula Lamoso	38
6.2. A democracia liberal contaxiada: un modelo cuestionado, por Jared D. Larson	40
6.3. Axenda 2030: Dez anos para unha transformación total, por Miguel Ángel Martínez Pellitero	42
6.4. As persoas en movemento e a construción dun inimigo global, por Antonio Alejo	44
6.5. Estados Unidos, China y la Cuarta Revolución Industrial, por Alfredo Toro Hardy	46
7. As personaxes do ano	49
8. Autores	52

1.

Presentación: Da guerra comercial á Covid19

Cando comezaban a soar os ecos positivos da paz táctica na guerra comercial EUA-China desenvolvida en formato global ao longo dos anos 2018-2019, xusto no día da Noite Vella de 2019, China informaba á OMS da detección dun novo coronavirus, semellante mais diferente aos do SARS (2003) e o MERS (2012). Semanas máis tarde, o 11 de febreiro de 2020, a OMS anunciaba que a maneira correcta de coñecer o virus sería Covid19, do inglés *2019-novel coronavirus*. Un mes despois, o 11 de marzo, a Covid19 foi declarada pandemia.

Antes de coñecermos ao novo virus, o acordo comercial presentado polos EUA e a China o 15 de xaneiro de 2020, avanzaba a contención do combate comercial, detendo a cascada de problemáticas abertas polo mesmo entre 2018 e 2019, insuflando optimismo ao moi deteriorado sistema internacional, especificamente no previsible funcionamento do mercado para o 2020. Logo de dous anos de turbulencias e ameazas as eleccións presidenciais nos EUA de novembro deste ano, animaban ao choque de mans e a *desescalada* na fronte aberta da guerra comercial.

O anuncio do armisticio económico que durante o 2019 ameazara coa chegada dunha nova crise económica e recesión, viñera ta-

mén precedida non só da batalla arancelaria, senón dun 2019 de alta tensión entre os EUA e a China no desenvolvemento das guerras cibernéticas (Huawei, 5G...) ou nas confrontacións públicas en territorios sensibles coma o Mar de China, Taiwán, Hong Kong ou Venezuela.

Anunciabamos así un 2020 cheo de incógnitas, mais coa palabra tregua enriba da mesa, cun Brexit aparentemente controlado, fechando o ciclo iniciado en 2016 coa vitoria do agora Presidente Trump. As eleccións nos EUA e a economía ben valían aquela misa, máis alá da profunda vitoria do realismo tradicional na atmosfera global e os golpes de forza como carta de negociación permanente do *trumpismo* (sen ir máis lonxe, o 2 de xaneiro os USA asasinaban ao histórico comandante da Garda Revolucionaria iraniana Qasem Soleimani en solo sirio).

Sen embargo, nesa batalla en risco de explosión suspendida polo armisticio comercial, a nova do novo coronavirus provocou un salto ao baleiro descoñecido...

A noticia do novo virus, pese a ser identificado o 31 de decembro do 2019, non entrou con potencia na axenda mediática até o día 23 de xaneiro de 2020, cando a China pechaba a cidade de Wuhan, de 11 millóns de habitantes, e aos poucos días a provincia de Hubei enteira, confinando a un total de 60 millóns de persoas. Non sen dramatismos, a mediados de febreiro, a China anunciou o pico da curva, e a finais de marzo deu por controlada a pandemia. Mentres, o virus avanzaba polo mundo, primeiramente coa aparición da sinofobia, mais tamén con hilaridade, descoñecemento e soberbia, duns países a outros, duns gobernantes a outros. De Italia a Espa-

ña, a Reino Unido, Francia, Alemaña, USA ou o salto atlántico e africano da Covid19.

A emerxencia do coronavirus e a súa expansión pon un broche dramaticamente inesperado ao escenario que debuxamos no “IAR 2018-2019, En rumbo de colisión”, poñendo enriba da mesa con máis forza ca nunca o dilema entre cooperación ou conflito nunha sociedade global explotando por todas as costuras, despois dun ano marcado tamén polas urxencias na crise ecolóxica e a figura de Greta Thunberg.

As dinámicas en curso na sociedade internacional do ciclo 2016-2020, a xestión do coñecemento arredor do virus e a súa relación coa sociedade marcarán o 2020 e o que vén, xunto ás consecuencias da crise sanitaria e socioeconómica de carácter global. O estado da efervescencia da nova normalidade aconséllanos seguir a tomar a temperatura á saúde da sociedade global no seu conxunto, aproveitando esta estraña xanela de oportunidade para avanzar en decisións e coherencias cunha Axenda 2030 de Nacións Unidas que debe gañar protagonismo real.

O IAR 2019-2020 colle así o relevo á edición do ano 2019 e a nova e potencial III^a

Guerra Mundial debuxada por Alfredo Toro Hardy, no contexto da competición estratéxicas entre os EUA e a China no ciclo aberto coa vitoria de D. Trump no 2016. **Nesta edición, Augusto Zamora é o responsable da sinatura de apertura do IAR 2019-2020, achegándose ao estado actual da recomposición global da arquitectura internacional de poder, desde unha aproximación histórica entre pandemias e guerras mundiais en plena efervescencia da crise da Covid19.**

Nun esforzo por aproximar o foco aos escenarios e temas emerxentes das nosas Chaves 2019 e Perspectivas 2020, contamos no anuario con dez excelentes colaboracións da nosa rede de investigadores e amigos. Pechamos o anuario coa listaxe seleccionada das personaxes do ano 2019, que xa teñen outras caras trala Covid19.

Presentamos finalmente o documento desde a pertinencia e necesidade do noso espazo de traballo, así como de materiais en galego como o IAR 2019-2020, xa que dotar a Galicia de intelixencia estratéxica de país, entender o mundo desde a nosa célula de universalidade, ten un papel fundamental no noso propio modelo socioeconómico e de benestar social.

2.

Apertura: De guerras, pandemias e xeopolítica mundial

por Augusto Zamora

I

Tres crises telúricas provocaron a humanidade entre 1914 e 2020: as dúas guerras entre imperios europeos, máis tarde chamadas guerras mundiais, e a pandemia covídica do 19, que atrapou a todos os gobernos do mundo. As dúas devastadoras guerras mundiais cambiaron o mundo, non a especie humana, aínda que é imposible negar que as sociedades non cambiaron. Para imaxinar o mundo que deixará A Covid19, é pertinente recordar as dúas hecatombes bélicas. Un pouco para ver o pasado e para intentar comprender mellor este presente viral. Comecemos coa Gran Guerra, que, aínda que só se loitou en Europa, tivo efectos planetarios (houbo pequenos conflitos nas colonias, pero foron absolutamente residuais).

A Gran Guerra (máis tarde chamada Primeira Guerra Mundial), que tivo lugar entre 1914 e 1918, enfrontou aos grandes imperios europeos, que arrastraban detrás ás súas colonias (que eran case o resto do mundo) deixando un número devastador de vítimas... Oito millóns e medio de soldados pereceron nas guerras de trincheiras, onde loitaron por

uns centos de metros ou por dous ou catro quilómetros. Agora que queren desbordarnos coa mortes da Covid19 (190.800 no mundo cando escribo isto), hai que lembrar que só na batalla do Somme, en Francia –Febreiro a xullo de 1916, pereceron 420.000 británicos, 60.000 xusto o primeiro día. A idade media dos combatentes nos lados opostos oscilou entre os 16 e os 25 anos.

A guerra afundiou a economía dos grandes imperios europeos, deixando dous grandes vencedores: Xapón (que recibiu os enclaves alemáns en China e os arquipélagos Marianas, Carolinas e Palos, vendidos por España a Alemaña en 1899) e, sobre todo, os EUA. que xurdiu como a maior potencia económica do mundo. Como escribiu John Kenneth Galbraith, houbo un *“influxo masivo de ouro para pagar as compras de europeos belixerantes, Gran Bretaña e Francia... Esta entrada converteu aos Estados Unidos no depositario efectivo das existencias mundiais de ouro para as xeracións vindeiras”*. O fluxo de ouro *“e os préstamos garantidos por el determinarían que Estados Unidos e Nova York se convertesen no centro financeiro mundial”*. A Gran Guerra, resume o economista canadense, *“destrozou unha estrutura política que foi dominante en Europa durante séculos [e] modificou enormemente a posición dos Estados Unidos no panorama político mundial. Estados Unidos pasou de ser un anexo nas discusións económicas a ser o elemento central”*. Rusia era o outro lado da moeda. O goberno bolxevique viuse obrigado a combater aos contrarrevolucionarios brancos, mentres que as tropas francesas, británicas, americanas e xaponesas invadían o territorio ruso para apoiar os exércitos anti-comunistas. O país quedaría en ruínas.

A Conferencia de Versalles de 1918, convocada polos Estados Unidos para reordenar o mundo despois da guerra, santificou a división das colonias alemás en África e dos dominios otománs en Oriente Medio e Próximo entre os franceses e os británicos. En Europa creáronse novos estados a partir das ruínas dos imperios ruso, alemán e austrohúngaro, pero - e isto foi un feito cardinal - o imperialismo reforzouse e as ambicións coloniais entre as potencias emerxentes - Italia e Xapón - non tardarían en minar o mundo da posguerra. Dito doutro xeito, a orde imperial non foi tocada, as dúas maiores potencias coloniais saíron reforzadas e cos seus territorios coloniais expandidos.

O resultado máis relevante foi a creación da Sociedade das Nacións (SdN), a primeira organización internacional do mundo, que debeu servir para evitar o estalido das novas guerras. Utopía absoluta desde o seu inicio. Estados Unidos negouse a unirse á SdN. Europa estaba amarrada polos odios nacionais amargos e o irredentismo territorial, presa de recursos e axitada pola expansión das ideas socialistas e comunistas, e por unha nova: o fascismo. A SdN tivo unha viaxe pobre e escasa. As contradicións entre imperios agudizáronse e cada vez foi máis evidente que as potencias imperialistas non estaban dispostas a renunciar á súa expansión. Xapón invadiu Manchuria en 1931 e respondeu ás condenas da SdN deixando a organización en 1935, o mesmo ano en que Alemaña tamén a deixou. En 1934, a Italia do Duce atacou Etiopía e, seguindo o Xapón, abandonou a SdN en 1939. Visto o colapso, a URSS abandonou a SDN ese ano. Os vencedores da Gran Guerra, ao deixar intacto o sistema imperial, reproducían as contradicións,

ambicións e ideoloxías que provocaron esta conflagración.

A segunda catástrofe planetaria foi a Segunda Guerra Mundial, máis coñecida no seu desenvolvemento e resultados, non só pola súa maior proximidade no tempo, senón porque Hollywood lémbra-la de xeito recorrente (“Midway”, “Save Private Ryan”, “Bandeiras dos nosos pais”, entre os últimos blockbusters) para vendernos a historia de que o IIGM foi gañada polos Estados Unidos, pero non o foi. Os feitos esenciais deste conflito foron, por un lado, a sorprendente aparición da Unión Soviética como gran poder militar e, polo outro, o devastador custo humano e económico que tivo que pagar para esmagar a Alemaña nazi de hai exactamente 75 anos. Loitando desde Leningrado, Moscova e Stalingrado, as tropas soviéticas asaltaron o Reichstag en Berlín en maio de 1945, poñendo fin ao IIGM.

Ao redor de 60 millóns de persoas pereceron neste conflito, aínda que non hai coincidencia no número, dada a magnitude da destrución material e humana. Nunca un conflito bélico causara tanta morte. Pasou, como sinalou Eric Hobsbawn, “*da guerra masiva á guerra total*”. Non a guerra entre exércitos, senón a guerra absoluta entre os pobos. A propaganda de odio xogou un papel fundamental na amplificación dos horrores e a barbarie. Por primeira vez na era moderna, a poboación civil converteuse nun obxectivo militar sen limitación, como demostrou o bombardeo da cidade de Dresde, a capital cultural alemá. O 13 de febreiro de 1945, 800 avións da Royal Air Force voaron a Dresde. En só 25 minutos, os avións caeron máis de 1.800 toneladas de bombas. O día 14, 300 bombardeiros estadounidenses arrasaron

o pouco que quedou en pé. Entre 25.000 e 200.000 civís morreron en 24 horas. As decenas de millóns de mortes non melloraron a moral humana nin avanzaron no respecto aos dereitos humanos mínimos.

A concordia entre os “aliados” foi de curta duración. A Guerra Fría comezou en 1947 e unha nova guerra quente comezou en Corea (1950-53), un conflito polo que o xefe das forzas estadounidenses, o laureado xeneral Douglas MacArthur, quixo acabar lanzando un ataque atómico contra China, despois de que dous millóns de soldados chineses estiveran a piques de tirar aos americanos ao mar. O presidente Harry Truman opúxose a este despropósito e eliminou a MacArthur. Continuará en Vietnam (1963-1975), unha guerra que tanto desesperou aos militares e políticos estadounidenses que varios dos estraterxas de Washington propuxeron un ataque nuclear. É de destacar que o bombardeo indiscriminado de poboacións civís foi practicado polos Estados Unidos nas guerras de Corea, Vietnam e Iraq, con millóns de vítimas non combatentes, corroborando que o bombardeo de civís, iniciado no IIGM, correspondía a unha estraterxia de “guerra”. total”, sen ter en conta as Convencións de Xenebra, para a protección da poboación civil non combatente. Así continuará a Guerra Fría ata o suicidio da URSS, o único caso da historia no que un gran poder se autoaniquila sen guerra.

O IIGM cambiou radicalmente o mundo, en termos políticos e xeopolíticos. Desde o principio, significou o fin dos imperios europeos, que, obrigados pola Organización das Nacións Unidas (fundada en 1945), tiveron que aceptar a descolonización dos seus dominios. Verdadeiramente histórica, a descolonización foi o resultado da enerxía militar e nu-

clear da URSS, que se converteu no portador estándar do movemento de descolonización. Estados Unidos, temendo deixar todo ese campo, que era de dous terzos da humanidade, por influencia soviética, uniuse ao proceso descolonizador. A potencia mundial dividíase así entre as dúas superpotencias gañadoras, a URSS e a de EE. UU. Cada unha das cales tiña preeminencia nas súas respectivas áreas de influencia, particularmente en Europa. Dous pactos militares definiron o poder de cada superpotencia: a OTAN, creada en 1947, e o Pacto de Varsovia, de 1955. Non obstante, houbo un feito diferenciador de enorme importancia. Como diría Galbraith, *“ningún país na época moderna saíu dunha guerra en circunstancias económicas tan feliz como os Estados Unidos en 1945”*. A URSS era unha superpotencia militar, pero non a era económica.

As sociedades mudaron. A expansión do poder e a influencia da Unión Soviética obrigaron aos Estados Unidos e ás antigas potencias occidentais a “socializar” o capitalismo salvaxe. O compromiso de crear un mercado común e tamén un estado económico e social menos desigual, que puidese oporse ao modelo económico-social dos países socialistas, xurdiu do Pacto de Roma de 1957, o núcleo da actual Unión Europea. O IIGM produciu outra transformación, unha das máis amplas en todos os sentidos: as demandas da guerra e o recrutamento masivo de homes fixeron que os gobernos tiveran que eliminar as mulleres do fogar e facelas traballadoras. Foi o comezo do que despois se chamaría revolución feminista, aínda pendente, especialmente en países machistas e habitantes da cova como os islámicos e os latinoamericanos.

O final da Guerra Fría brindou aos Estados Unidos e á Unión Europea unha oportu-

tunidade de ouro para pechar o período de bloques e xeografías hostís, para substituílo por un período de cooperación sen precedentes con Rusia e a maioría das antigas repúblicas soviéticas, creándose por primeira vez na historia un espazo eurasiático de desenvolvemento económico, comercial, científico-técnico e cultural. Estados Unidos e os seus aliados europeos optaron pola vía contraria. O suicidio soviético encheu de euforia ás elites euroamericanas, que soñaban con prolongar a hexemonía occidental no mundo baixo o liderado dos Estados Unidos. En Washington pronto proclamaron o século XXI como “novo século americano”, cos Estados Unidos como “hiperpotencia”, provocando un retroceso que cambiaría o mundo, pero non na liña prevista pola OTAN. As antigas potencias imperialistas querían recuperar o seu pasado colonialista, abrindo un período arcaico de guerras colonial-imperialistas contra países situados en rexións xeográficas clave para o seu proxecto de dominación mundial: Iugoslavia (1999), Afganistán (2001), Iraq (1990 e 2003), Libia (2011) e Siria (2013). O mundo volveu, de súpeto, ao século XIX.

A disolución do Pacto de Varsovia foi un estímulo para que a OTAN se espallase sen parar ata chegar ás fronteiras de Rusia. O último país que entrou neste 2020 foi a depredada Macedonia do Norte. Outros candidatos agardan a luz verde. A OTAN expándese violando o compromiso adquirido con Rusia de que a organización atlantista non se ía estender sobre os antigos aliados comunistas e menos aínda por países ex-soviéticos. Así, pasou dun escenario de conflito imposible entre os Estados Unidos e a URSS, a un posible escenario de conflito entre a OTAN e Rusia. E, como adoita ocorrer, despois da

euforia inicial chegaron os baños de realidade e as trompadas. A OTAN fracasou miseravelmente nas súas guerras imperiais, tendo que deixar Iraq no 2011 e Afganistán no 2014. Libia afundiuse no caos e, en Siria, a intervención decidida de Rusia provocou a derrota das forzas islamitas e a conversión de Rusia - e do seu aliado Irán - nas potencias determinantes no Oriente Medio e Próximo.

A irrupción da República Popular China na economía mundial e no comercio, así como na tecnoloxía de comunicacións, deu un cambio radical á configuración das potencias mundiais. A alianza cada vez máis forte entre Rusia e China provocou a aparición dun bloque eurasiático -formalizado na Organización de Cooperación de Shanghai- capaz de afrontar con éxito o bloque occidental dirixido por Estados Unidos. A pandemia da Covid19 levou o mundo a un período de rivalidade crecente entre os dous novos bloques, e a pregunta que queda é: ¿haberá cambios de poder ou non?

II

As crises planetarias vividas nos últimos 110 anos non convidan ao optimismo sobre a aparición dunha orde mundial diferente á existente antes da pandemia. Aínda que, comeceamos por sinalar un elemento diferenciador absoluto: existe unha crise global de carácter sanitario, pero sobre todo de carácter climático, económico e comercial, que a Covid19 contribuíu a despojar, xa que estas crises non foron causadas pola pandemia, senón que xa existían previa a emerxencia do virus. É o caso, por exemplo, dos bancos italianos, a meirande parte dos que están en bancarrota e que sobreviven polo osíxeno

monetario inxectado polo Estado (en decembro de 2019, o Estado interveu a Banca Popolare di Bari, que rescatou da bancarrota. inxectando 900 millóns de euros). Xapón, a terceira economía máis grande do mundo, é o país máis endebedado do mundo - a débeda pública representa o 237% do seu PIB - e o país con máis poboación. Despois de anos de crecemento nulo ou pobre, a pandemia viría rematar unha economía diluída nun labirinto de incertezas. Estados Unidos e China levan case unha década nunha guerra xeopolítica implacable que atopou o seu campo de batalla máis directo e coñecido nos campos tecnolóxico e comercial. Hai unha loita agónica entre a economía especulativa, barata e non produtiva, dominante en Estados Unidos e Europa, e a economía asiática produtiva e próspera, unha loita que están gañando claramente as potencias asiáticas. Finalmente, existe o abismo que separa aos Estados Unidos dos seus rivais nun campo xeopolítico central: o gasto militar. Os EUA representan, neste 2020, o 55% do gasto militar mundial: 760.000 millóns de dólares, por 181.100 millóns de China e 61.100 millóns de Rusia. A débeda externa dos Estados Unidos alcanzou o 107% do seu PIB nun aumentou interminable desde 1960. China, en cambio, ten as maiores reservas de divisas do mundo e é o primeiro titular da débeda estadounidense e, polo tanto, a máis grande acreedora.

As crises mundiais anteriores non deixan moito espazo para imaxinar grandes cambios no mundo poscovídico-19. Se os vellos comportamentos continúan en vigor, cabe agardar a un mundo máis claramente fragmentado en bloques rexionais e as súas tres grandes potencias - Rusia, China e EE. UU. sustentando os seus intereses nas zonas

xeográficas máis estratéxicas. Polo menos, a administración Trump apunta nesta dirección, que destinou 6.000 millóns de dólares para fortalecer aínda máis a súa presenza militar no mar da China do Sur e declarou a súa intención de militarizar o espazo, como parte do esforzo dirixido para facer presión sobre China e Rusia e manter a cada vez máis estreita vantaxe militar dos Estados Unidos. Na mesma liña, sitúase a posición estadounidense sobre o Tratado de Redución de Armas Estratéxicas, asinado en abril de 2010 e que caduca en febreiro de 2021. Estados Unidos afirmou que, para estendelo, require reformas, o que equivale a cancelalo. A relevancia deste tratado - tamén chamado START III - é que constitúe o único tratado actual sobre o control de armas nucleares despois de que Estados Unidos abandonase o START I e II. En definitiva, os Estados Unidos non parecen dispostos a cambiar a súa política.

Mentres Rusia e China continúan os procesos de modernización das súas forzas armadas, que queren listas para o período 2025-2030, anos nos que esperan ter alcanzado e mesmo superado ao desenvolvemento militar estadounidense. En 2021 introduciráse o tanque Armata nos exércitos rusos e para o 2025 agardan rematar a súa nova tríade nuclear, así coma o seu sistema de defensa antimísiles máis segredo e hipersónico, o A-235 Nudol. O proceso de modernización inclúe cazabombardeiros, buques e submarinos, así como mísiles hipersónicos. Non falta nada no menú militar.

O desenvolvemento militar chinés foi e segue sendo un misterio case absoluto, dado que o goberno chinés non informa nada sobre o tema, excepto cando un sistema, un barco ou un avión de guerra estivo comple-

tamente desenvolvido e se presenta en sociedade. Non obstante, o último informe do Instituto Internacional de Investigación pola Paz de Estocolmo (SIPRI), de 2020, afirma que China converteuse no segundo maior produtor mundial de armas, só por detrás dos Estados Unidos. Pola súa banda, o Instituto Internacional de Estudos Estratéxicos (IISS) en Londres, indicou que, desde 2014 ata a data, China lanzou máis submarinos, buques de guerra e buques de apoio e anfíbios que a suma total da frota británica. En xaneiro de 2019, o presidente Xi Jinping pediulle ao Exército de Liberación Popular que estea en condicións de loitar, porque Xi, o mundo “afrontou un período de gran cambio que non se viu nun século”.

A dinámica da disputa e os arranxos da potencia mundial apuntan ao fortalecemento das alianzas e das potencias rexionais. A India farase máis forte no océano Índico e Irán fará o mesmo no Golfo Pérsico, fortalecendo

as súas relacións con Iraq, Siria e Líbano. O lanzamento exitoso dun foguete militar en marzo de 2020 converteu a Irán na única potencia espacial na rexión, superado só por Israel. Rusia continuará consolidando a súa presenza na ampla zona desde o Mediterráneo ata Asia Central e o Pacífico norte. China fará o mesmo no Mar da China do Sur, ademais de continuar fortalecendo e ampliando o seu proxecto máis estratéxico: a Nova Ruta da Seda. En resumo, a pandemia podería agudizar a rivalidade entre poderes, segundo a actitude asumida polos Estados Unidos, que vai ás eleccións en novembro de 2020.

Haberá cambios, pero máis dentro dos países que no escenario mundial. A pandemia, con todo o seu drama, non altera os proxectos xeopolíticos durante unha ou dúas décadas. Será, co tempo, unha anécdota, un paréntese no novo mapa de enerxía deste planeta que chamamos Terra.

23 de abril de 2020, Ano I da Covid-19

3.

As claves 2019

3.1. China-EUA: A nova Guerra Fría

Como se fora unha reprodución da rivalidade bipolar entre os EUA e a exURSS propia da “guerra fría”, as tensións non só comerciais senón xeopolíticas e militares, tecnolóxicas, diplomáticas, ideolóxicas ou comunicacionais, entre Washington e Beijing, elevaron o seu ton durante o 2019, multiplicándose de maneira sensible arredor da emerxencia da crise da Covid19 no primeiro trimestre do 2020. Esta confrontación sucesiva en múltiples fronteas e a propia crise da Covid19 marca un simbólico final á era da “posguerra fría” iniciada en 1991.

O presidente estadounidense Donald Trump decretou constantes aumentos nos aranceis de importacións dende China ao longo de todo o 2019; deste xeito, alterou drasticamente o histórico papel dos EUA como “defensor do libre comercio” para ampararse en políticas proteccionistas, dirixidas obviamente a frear, en primeiro lugar, o ascenso chinés e abrindo o debate a nivel internacional arredor do fin da globalización e a *desmundialización*.

Nin moito menos todo foi guerra comercial no ano pasado. Como guinda no xeopolítico, a administración Trump aprobou tanto unha lei de apoio aos opositores de Hong Kong, como co estado do recoñecemento de Taiwán na sociedade internacional, a Lei Taipei, xa unha vez iniciada a crise da Co-

vid19. O pulso coa representación estatal de Venezuela e o recoñecemento de China a Maduro elevaron o ton tamén no continente latinoamericano ao longo de todo o 2019. **O caso Huawei e todas as súas derivadas, do 5G á intelixencia artificial, desenvolvía tamén o concepto de guerra cibernética e de intelixencia. No transfondo está o *fait accompli* dunha “nova guerra fría”, neste caso sino-estadounidense.**

Nun 2019 que conmemorou o 70º aniversario da proclamación da República Popular China (RPC), Beijing exhibiu con firmeza o seu músculo a nivel internacional, avanzando con éxito no ciclo aberto en 2008 e actualizado na globalización china coa nova Ruta da Seda. Aínda que a ritmos desiguais con respecto a Occidente, é igualmente imparabile a competitividade da China en materia de intelixencia artificial, manufactura intelixente, robótica, vehículos eléctricos... China representa hoxe unha gran plataforma de innovación global, con capacidade para competir e gañar ao tradicional poderío tecnolóxico occidental. A Estratexia *Made in China 2025* estaba na axenda de Xi Jinping como prioridade, e a COVID19 dificilmente lle restará protagonismo.

China, ademais, desvelou de forma explícita neste 2019 no seu Libro Branco sobre a Defensa, que opta por atemperar as tensións e non entrar en provocacións, en claro contraste co ton belicoso das estratexias de defensa e de seguridade estadounidenses de 2017 e 2018 e a nova normalidade imposta pola Presidencia Trump no ciclo histórico das relacións EUA-China.

China, desde a outra cara da moeda, oponse á proposta nipoa e agora estadouni-

dense de multilateralizar o tratado nuclear, pois entende que aínda os EUA, o maior estado nuclear do mundo, ten responsabilidades especiais e primarias no desarme nuclear que debe cumprir antes de impoñer obrigas aos demais. O armisticio comercial xa era fráxil antes da Covid19, dado o carácter estrutural das diferenzas que enfrontan (non só no comercial) e o potencial desestabilizador dos escenarios en curso.

A xestión inmediata diante da pandemia, na loita económica e comercial e a adaptación das novas cadeas de valor global, xunto coa propia loita ideolóxica e de acción, comunicacional, diplomática, científica e militar, acabará por acelerar a definición desta competición global.

3.2. Nós no Mundo? Unión Europea e Brexit

A atribulada primeira ministra Theresa May, partidaria do “Brexit suave”, finalmente sucumbiu ante a incapacidade de reconducir o Brexit nunha lenta agonía ao longo dun atribuladísimo 2019 na política británica. A súa renuncia o 24 de maio abriu as portas do seu sucesor Boris Johnson, quen prometeu acelerar o Brexit, premendo entre escándalo e escándalo, o que deu finalmente por clarificado o panorama.

Os comicios xerais británicos do 12 de decembro 2019 finalmente deron unha maioría absoluta incontestable ao conservador Johnson, defensor do Brexit “duro”, por riba do laborista Jeremy Corbyn, partidario inconsistente dun novo referendo para decidir que facer co Brexit. Corbyn alcanzou o peor resultado dos laboristas desde 1935. Os “europeístas” do Par-

tido Liberal Democrático sufriron un severo revés. Por tanto, un triunfo histórico para os conservadores “tories”, cunha maioría absoluta que non alcanzaban desde 1986, en tempos de Margaret Thatcher.

A Unión Europea, que renovara o 27 de maio de 2019 o seu Parlamento por medio de eleccións, renovou tamén equipos coa proclamación de Ursula von der Leyen como Presidenta da Comisión 2019-2024, co estímulo de ser proposta co aval de Angela Merkel. O equipo da alemá tentou reilusionar o proxecto europeo, entre a emerxencia sostida dos euroescépticos nas novas contas electorais, con discursos e accións que demostraron axilidade e a necesidade e urxencia do re-encantamento do proxecto europeo. O acompañamento das negociacións co Reino Unido, con fortes herdanzas históricas e contextuais, avanzaron entre o optimismo e a perplexidade en cada unha das agónicas situacións que acabaron por definir formalmente o Brexit desde os vaivéns da política británica.

Máis alá de Inglaterra e tamén no inmediato, o labirinto do Brexit ten máis ramificacións que as estritas entre Londres e a UE. Ten moito que ver coa política estatal do Reino Unido de Gran Bretaña e Irlanda do Norte, e tamén, como non, de Escocia e Gales. Nas eleccións que lle deron maioría absoluta a Johnson, os nacionalistas escoceses do SNP lograron un impresionante triunfo, pasando de 35 a 55 escanos no Parlamento británico. Esta hexemonía nacionalista en Escocia abre o escenario para que, en 2020, eventualmente poida repetirse o referendo secesionista realizado en 2014, perdido entón polo SNP. Pola súa banda, os nacionalistas galeses do Plaid Cymru lograron cinco escanos en Londres.

A saída formal de Reino Unido da UE o pasado 31 de xaneiro de 2020, anunciou un ano de debates sectoriais para afinar e seguir coas negociacións, coa sensación de paso de xigante mais aínda coa indefinición arredor da dureza ou sensibilidade dos acordos concretos finais a tomar durante o próximo ano. A emerxencia da Covid19 e a xestión errática da UE e do propio Reino Unido de B. Johnson, que acabou por dar con el na UCI, abre un tempo novo para todos que dalgunha maneira acabará por determinar o acordo programado para o 2021.

En relación ao combate entre os EUA e a China, a UE acusou a China de abusar da boa fe de Bruxelas ao tempo que levou con paciencia, mais algún episodio de tensión, ao histriónico Trump, socio principal da OTAN. A UE foi presa en todo momento das súas imposibilidades como actor internacional de peso, discurso e coordinación propia. Así as cousas, mentres que Portugal ou Italia deron un paso adiante na relación coa China e a participación na nova Ruta da Seda, Alemaña, Francia ou España declinaron un salto adiante nas relacións eurochinesas. Tralas declaracións de Macron arredor da morte cerebral da OTAN, voltouse rapidamente a normalidade dos socios atlánticos co cumio de Londres do 9 de decembro, onde a OTAN institucionalizou de facto a política norteamericana de Donald Trump.

Neste sentido, e trala celebración no 2019 dos 30 anos da caída do Muro de Berlín, o proxecto europeísta e ideolóxico dos anos 90, arredor da democracia e os dereitos humanos, está moi tocado. A celebración non pasou dos eventos

de conmemoración, e alén da resistencia común e solidaria diante do Brexit, o europeísmo non recuncou durante o ano das eleccións ao Parlamento comunitario. O recoñecemento dos erros nas primeiras semanas da crise da Covid19 por parte da Comisión Europea e os avances nas negociacións para a resposta comunitaria á crise, abren algún escenario de optimismo tralo desastre inicial.

No fondo, a eterna recuperación da crise 2008-2009 e a degradación do nivel de vida dos europeos, xunto a elementos críticos fundamentais arredor da soberanía estatal como a transición enerxética ou a xestión das crises de persoas migrantes e refuxiadas nas fronteiras, son exemplos dos inmensos desafíos que a UE ten por diante, e que dependerán en boa medida dos debates e vitorias do escenario alemán post Merkel que se abrirá a partir de 2021.

3.3. *Pax rusa* en Oriente Próximo

Con Siria como epicentro, o presidente ruso Vladimir Putin confirmouse como o actor de maior influencia dentro da volátil situación en Oriente Próximo durante o 2019. Esta condición aumentou ante o progresivo retraemento occidental, e particularmente estadounidense, na rexión.

A *pax rusa* de Putin en Siria refórza como o actor con maior poder e capacidade de establecer un equilibrio no sempre conflictivo Medio Oriente. A diferenza de Washington, a diplomacia rusa en Oriente Próximo permite a Putin ter incidencia nas decisións que tomen actores, todos eles rivais e enfrontados, como son os casos de Israel, Arabia Saudita, Irán, Turquía e incluso

Egipto. Un caso dificilmente experimentado con anterioridade por algún actor externo na rexión. A atribulada Siria de Bashar al Asad logra manterse en pe grazas ao apoio da intervención militar rusa desde 2015.

Grazas aos Pactos de Astaná (2017) e de Sochi (2018) con Turquía e Irán (contando co aval chinés) con respecto ao postconflicto sirio, Putin logrou equilibrar os respectivos intereses turcos e iranianos en Siria e na rexión, non sempre coincidentes e, nalgúns casos, incluso conflictivos. Non obstante, a incidencia rusa é aparentemente menor noutros contextos de tensión (Líbano e Iraq).

Putin reforza as súas expectativas ante os constantes roces de Washington en Oriente Próximo. Isto converte ao presidente ruso practicamente no principal árbitro rexional. A permanente irritación na relación de Trump cun socio estratéxico membro da OTAN como Turquía define eses cambios xeopolíticos, manifestados no achegamento turco a Rusia e Irán (Pacto de Sochi) e a ofensiva militar turca en Siria contra as milicias kurdas (outubro-novembro).

Á tensa relación entre Washington e Ankara (o Congreso estadounidense incluso recoñeceu oficialmente o xenocidio armenio, tema tabú para Turquía) deben engadirse outros contextos de conflito *in crescendo* como as protestas en Iraq. Aquí interprétase o malestar cidadá co sistema político instaurado por Washington trala controvertida transición post-Saddam (desde 2003) e pola preponderancia iraniana no sectarismo político iraquí.

Tamén está a crise política israelí e o novo e experimental goberno. A falta de definir estes escenarios, Putin segue afianzando a súa diplomacia rexional: tralo pacto con Turquía en Siria, visitou Arabia Saudita,

mantendo unha canle permanente de relación con Irán e unha incidencia colateral nas tentativas de resolución do conflito iemenita. Tamén é notoria a súa boa sintonía co autoritario Egipto de Abdel Fatah al Sissi.

Pero a tradicional volatilidade de Oriente Próximo implica riscos a longo prazo para a pretendida *pax rusa*. Destacan aquí ata que punto terá Moscova a capacidade para manter este equilibrio rexional, dado que a presenza rusa no seu “estranxeiro contiguo”, neste caso Oriente Próximo, pode revitalizar distintas variantes de terrorismos e resistencias.

A crise da Covi19 terá en Oriente Próximo unhas consecuencias, nas que a posición de Rusia, e non só, acabarán por ser esenciais no éxito ou fracaso da globalización euroasiática en curso.

3.4. Estancamento das “potencias emerxentes”? O exemplo dos BRICS

A recesión global do 2008-2009 emerxeu un discurso afro-optimista, ligado ás potencialidades da situación para as economías emerxentes e as novas dinámicas da globalización, especificamente ligadas aos esforzos da China e a súa promoción do multilateralismo. No 2019-2020 o debate oscila cada vez máis entre os afro-optimismos e os afro-pesimismo.

Ao mesmo tempo desde o 2016 e no marco dos debates arredor da desglobalización e as batallas comerciais iniciadas pola Presidencia Trump, xunto ás propias incapacidades internas, lastrouse o vigor de moitas economías en desenvolvemento, poñendo en cuestión algún dos optimismos recentes en

relación ás potencias emerxentes e a súa incidencia na correlación de forzas no escenario global.

Nada exemplifica mellor este reflexo da sociedade internacional e o devalo do multilateralismo que o Cumio dos BRICS de Brasilia de novembro de 2019 que marcou o estado actual deste foro, lonxe das esperanzas esgrimidas nos seus inicios (2001). O baixo perfil en aras de propiciar un entendemento, aínda que sexa parcial, impón agora o seu ritmo. Os contidos das conversas no Cumio de Brasilia foron contornados pola realidade internacional do trumpismo.

Bolsonaro recibiu en Brasilia aos seus homólogos chinés Xi Jinping; ruso, Vladímir Putin; surafricano, Cyril Ramaphosa, e indio, Narendra Modi. Todos eles con miras en gran medida dispares sobre o acontecer internacional que, por precaución, non foron evidentes no cumio de Brasilia. Mentres Bolsonaro esfórzase por sepultar o legado multilateral e multipolar da era “lulista”, achegándose expresamente ao trumpismo imperante na Casa Branca, Rusia e China, pola contra, estreitan unha alianza estratéxica “euroasiática” que implica cada vez mais á India, que de maneira ambivalente tense entregado no último treito no camiño aos brazos dos EUA.

Os BRICS de 2019 son así un síntoma máis das turbulencias do combate EUA-China e as súas consecuencias para as economías emerxentes.

3.5. A indignación global no 2019: epicentro latinoamericano

O ciclo de protestas iniciado coa recesión global de 2008-2009 no ima-

xinario das Primaveras Árabes tivo nos ecos de 2019 un pico alto. Destacaremos de maneira singular pola súa intensidade as acontecidas no bloque latinoamericano, con Venezuela, Bolivia, Chile e Ecuador con estados de extrema tensión social, acusacións de golpe de estado e situacións constitucionais de excepción.

Noutras coordenadas xeográficas, chaman a atención a segunda primavera de Alxeria ou a axitación en Taiwán e Hong Kong, con forte impacto global, ao ser parte da confrontación global EUA-China. En Europa, Cataluña sería o territorio onde os repertorios de mobilización cidadá teñen alterado o escenario comunitario durante o 2019, así como os chalecos amarelos en Francia ou a extrema dereita por medio de aparicións espontáneas.

En todos os casos, a propia inxerencia estranxeira e a lectura da Guerra Fría actual no mundo interdependente, son elementos centrais das axendas políticas e mediáticas dos procesos. Coas súas dinámicas internas e naturezas particulares, non sempre coincidentes, débense interpretar as causas deste malestar global desde o descontento cidadá en primeiro lugar co seu *establishment*, incapaz de ofrecer solucións efectivas tendentes a fomentar modelos de estabilidade social, desenvolvemento económico equitativo e amplitude na participación política e na toma de decisións.

A emerxencia da sociedade global seguiu ademais a súa expansión durante o 2019, polarizando os novos marcos comúns da cidadanía global emerxente, desde a defensa do medio ambiente e a transición enerxética, aos novos precariados, a axenda feminis-

ta, ou as crises de persoas migrantes e refuxiadas...

Tamén débese acentuar a percepción global dun desencanto profundo en relación á normalidade da corrupción, adoptando un cariz cada vez mais institucionalizado e endémico a nivel planetario.

Durante o 2019, os shocks de tipo económico foron catalizadores críticos destes episodios de descontento e mobilización explosiva, por exemplo nos casos de Ecuador, Chile e Líbano. Ás veces imponse o paso atrás, como nos casos do presidente ecuatoriano Lenín Moreno e o seu homólogo chileno Sebastián Piñera, que se viron na obriga de suspender os seus decretos de alza en impostos ao gasóleo, nas tarifas de transporte e na diminución de subsidios públicos. Tamén coa súa renuncia, o primeiro ministro libanés Saad al Hariri converteuse na “víctima” política máis visible ante os efectos das protestas en Beirut.

Doutra banda, observamos un repertorio heteroxéneo de crises de representatividade política por parte de cada statu quo particular. Por exemplo, en Bolivia, onde Evo Morales foi obrigado a fuxir do país diante das protestas cidadás e a insurrección do exército e parte das institucións polas acusacións de fraude electoral. As oligarquías e poderes tradicionais foron sustento da revolta institucional boliviana, outorgando á Presidenta Janine Áñez un papel singular no último golpe aos proxectos de rexionalización latinoamericanos e a revolta bolivariana iniciada polo Presidente Chávez coa chegada ao poder no 1998.

Os efectos das protestas tiveron, nalgúns casos, inmediatos custos políticos para este *establishment* de poder. En Hong Kong, e

tras violentas protestas, a gobernadora Carrie Lam, debeu dar marcha atrás. Neses escenarios de maior tensión entre os EUA e China destaca, en cambio, a resistencia do Presidente Maduro, ateigado de frontes de combate híbrido, desde dentro e desde fóra, desde a autoproclamación de Guaidó como novo Presidente interino o 23 de xaneiro de 2019.

Sacudiron tamén con forza as manifestacións nas rúas alxerinas, que despois de dúas décadas no poder do lonxevo presidente Abdelaziz Bouteflika renunciou (abril) a presentarse a unha cuarta reelección. Tamén a rebelión en Sudán deu paso á caída (abril) do autoritario réxime de Omar al Bashir, tras tres décadas no poder. Haití é outro escenario de violentas protestas e latente crise humanitaria.

No centro da situación, indicadores relevantes do malestar como o Índice Global de Pobreza Multidimensional do PNUD (MPI, siglas en inglés) en 2019 amosa que 1.300 millóns de persoas son "pobres multidimensionais", no ben entendido de que a pobreza non está definida só en función dos ingresos, senón tamén por varios indicadores plurais, como a mala saúde, a desigualdade de xénero e a exclusión, o deterioro do mundo laboral, a ameaza de violencia...

Os cambios socioeconómicos e culturais motivados pola globalización, os ecos da crise económica internacional 2008-2009, e no inmediato o acontecemento da crise da Covid19 abren un escenario aberto a unha década dos 20 cun aumento exponencial dos conflitos e o descontento cidadá.

4.

Perspectivas 2020

4.1. Nova normalidade: Incerteza, recesión e mundo online

A pandemia da COVID19 resulta xa un acontecemento maiúsculo na historia da humanidade. **Cando Jacques Trudeau a mediados de marzo de 2020 fixo referencia á *new normal*, a expresión consolidouse en Occidente como un novo escenario sobre o que pensalo todo a partir dese momento**, diante da gravidade da crise de saúde pública internacional e as consecuencias inmediatas do confinamento sobre a vida humana.

A nova normalidade será o tempo que dure, desde o inicio da cuarentena global e a normalización da distancia social até o control do virus por parte da comunidade internacional, por medio de tratamentos eficaces e a consecución da vacina universal. A nova normalidade serán tamén todos aqueles acontecementos derivados da incerteza e a eferescencia dos impactos e consecuencias da crise global e económica da pandemia Covid19 nese espazo temporal.

Os acontecementos do primeiro cuadrimestre do ano 2020 reforzan a nova normalidade como un espazo temporal de incerteza radical. As acusacións de piratería entre potencias para a consecución de material sanitario, a retirada dos fondos estadounidenses da OMS, ou o crack do petróleo a finais de abril, alertan dun ano

2020 que pode agudizar todas as crises anteriores, e especificamente a confrontación aberta entre os EUA e China, ameazando as costuras rotas da sociedade internacional anterior á pandemia.

No económico, xa antes da Covid19 anunciábase a ameaza doutra recesión a partir de 2020. En outubro do ano pasado, o FMI e a OCDE emitiran informes desfavorecedores para a recuperación económica global, identificando as causas da próxima gran recesión en dous grandes “factores estruturais”: o avance imparable do mundo dixital en tódalas ordes, non só no económico, e o cambio climático, que afectará nos próximos decenios á xeografía mundial da pobreza, os desprazamentos e a futuros conflitos. **A Covid19 vén a impactar de cheo nas reconversións postindustriais en curso, facendo da nova normalidade un catalizador e oportunidade de cambio ao tempo que un foco de tensión social e económico no inmediato ciclo 2020-2021, onde a recesión inmediata parece unha das poucas certezas; así coma o incremento de medidas de control social.**

Ao tempo a desigualdade e a exclusión social, as discusións arredor da emerxencia dos feminismos, a crise ambiental e ecolóxica ou a crise de persoas migrantes e refuxiadas son temas na axenda que durante 2020-2021 seguirán a marcar os seus acentos, no momento en que a nova normalidade sexa parte da cotidianeidade, desde o mundo online ou as manifestacións con distanciamento social, no contexto do control ao virus, o seu tratamento e a súa vacina.

A nova normalidade será así complexa para todos os actores en termos sociais e

económicos, onde os sistemas de seguridade social no seu sentido máis abrangente, serán parte central do debate público así como da toma de decisións máis relevante e decisiva, afectando á propia batalla ideolóxica entre os EUA e China.

Máis alá das fraturas internas e da xeopolítica, cómpre destacar a certeza do mundo online, da vida privada á profesional, organizativa ou institucional, atopándose no seu boom, normalizando a sociedade conectada e dixital para a que aínda non estabamos preparados.

Así como a dixitalización, a robótica e a intelixencia artificial seguirán a gañar peso económico e cotián durante 2020, o turismo e o comercio internacional atópanse no ollo do furacán, a expectativa da evolución da Covid19 e a nova normalidade, que saberemos se remata ou non coa descuberta da posible vacina. Ambas cuestións estarán no centro de novas tendencias no mundo laboral para a próxima década, así como o fortalecemento da saúde como eixo de goberno e de comercio.

4.2. O coronavirus de Tucídides en ano electoral: a confrontación EUA-China na pandemia

Os escenarios dun conflito violento entre Beijing e Washington apuntan principalmente no ciclo da escalada de tensión 2016-2020 en dúas direccións: o mar da China meridional e Taiwán. En ambos os dous casos, **a tensión aumenta como tendencia sostida desde 2016**, xerando escenarios especialmente sensibles para a xestión do conflito coa aparición da Covid19.

Ora ben, a pandemia global introduce un novo factor que pode incidir na aceleración da alternancia hexemónica cara China, afastando a hipótese dun conflito armado como mecanismo detonante. **Dependerá da fortaleza de cada quen á hora de saír desta crise e da fragmentación das lealdades que se deriven durante o 2020-2021 do necesario repensamento das relacións internacionais de países clave e da correlación de forzas resultante.**

No caso chinés, cumpriría discernir canto hai de mito propagandístico e canto de realidade ao cabo na xestión da crise. Aínda que avanza rápido na recuperación económica e social, parece que o virus tampouco dixo a última palabra. A súa rápida reacción activando todos os resortes e discursos de aposta explícita e aberta pola cooperación internacional gañou algunhas complicidades e simpatías, ao tempo que levantou todas as sospeitas, no medio da campaña trumpista de culpabilización pola xestión do virus. A aposta chinesa pola cooperación internacional en sentido amplo é sincera ao tempo que interesada, mais acúñase desde una posición cultural e constancia da relación de forzas. Durante a próxima década e no inmediato China ofertará renovar a orde internacional con asertividade.

No caso estadounidense, o persoalísimo proxecto do trumpismo afronta o seu ano electoral rodeado pola pandemia e o seu conflito coa China, que parece non ten vontade de apagar durante a crise da Covid19. Para a campaña electoral cumpriu coa súa promesa de acabar co legado do seu antecesor Barack Obama. Ao tempo, a política exterior de Trump imprimiu un marcado desprezo pola sociedade interna-

cional e os seus consensos, unicamente alterado por contextos específicos como combater a China, a apertura con Corea do Norte e a súa intransixente política contra Irán ou a prol de Israel. No caso latinoamericano, volta ao pasado: placidez ante viraxe política e electoral dereitista na rexión, normalización das relacións con novos aliados (Brasil de Bolsonaro, Bolivia post-Evo) e acoso constante aos “inimigos” (Cuba, Venezuela).

En perspectiva, Trump desprezou deliberadamente a súa atención dos asuntos mundiais buscando simultaneamente romper compromisos e alianzas chave do sistema internacional da “posguerra fría”, (OTAN, COP25, dereitos humanos) deste particular estilo exportado a nivel mundial.

En caso de reelección, resta igualmente observar se o eventual período “Trump II” na Casa Branca ofrece algo de moderación ou, mais ben, permitirá consolidar ao “trumpismo” como un factor populista e personalista xa abertamente “normalizado” dentro da política global. A relación coa China será o eixo central da política exterior de calquera goberno que saia das eleccións de novembro nos EUA. **Trala decepción co período Obama en boa parte da sociedade global, será difícil para calquera candidato demócrata re-encantar á sociedade mundial a un liderado dos EUA.** En todos os escenarios, a pésima xestión da emerxencia do virus e os fortes impactos de saúde, ameazan con lastrar a xestión na nova normalidade.

Na China tamén será un ano clave para Beijing, que encara desafíos político-territoriais á alza, tralas contundentes vitorias electorais en Hong Kong e Taiwán de rivais políticos que

consolidan posicións, sen esquecer noutra escala o Xinjiang. A obsesión por telo todo en estado de permanente revista con vistas ao primeiro centenario do Partido Comunista (2021) pode extremar tensións e acabar por estragar a celebración. **O equilibrio interno será clave na consistencia da China da Covid19.**

Tras se cumpriren os 70 anos da República Popular, Beijing percibía unha oportunidade estratéxica para culminar o seu “socialismo tres delicias” (un país forte, estable e respectado). Xi Jinping alertou sobre tempos difíciles que estaban por vir, instando a prepararse para as complicacións... A crise da covid19 non parece que comprometa o reto, mais ben obrigará a reorientalo. “Se un percorre 90 pasos de un camiño de 100, fáltalle a metade do camiño”, di un refrán chinés...

A xestión das reaccións na pandemia tanto pode levar a China de volta a ocupar unha posición central no sistema global como tamén a derrapar estrepitosamente estragando os esforzos das últimas décadas.

4.3. A globalización euroasiática e a Unión Europea

As dinámicas xerais das últimas décadas no histórico diálogo entre Oriente e Occidente, xunto a xestión primeira da pandemia da Covid19, aumentan as expectativas dunha segunda globalización asiática, desde o motor e o volume de China como renacido centro do mundo. Igualmente, e na inflexión dos tempos que vivimos, a afirmación dunha voz xenuinamente europea é un imperativo esencial e parte inseparable da súa supervivencia, na lenta agonía instaurada desde o

fracaso da Constitución europea (Francia e Holanda votaron en contra no ano 2005).

Na implicación activa na xestión da pandemia desde o multilateralismo e na definición desa multipolaridade que deben definir a orde mundial do século XXI, Europa ten unha oportunidade de converxer cunha visión propia e cun ideario tecido coa creatividade do mellor do seu proxecto orixinario. Isto require da implementación dunha visión autónoma a propósito dalgunhas lealdades tradicionais que durante o 2020-2021 serán sometidas a un maior estrés.

As presións de Washington e os envites procedentes de Oriente obrigan a ter un plan para a UE como actor real da política internacional. **A morte cerebral que anunciou Macron para a OTAN agudizarase durante o 2020 froito das urxencias da pandemia e das eleccións de novembro á Presidencia dos USA, así como os esforzos por reactivar a capacidade interlocutora internacional da UE, no marco dunha xestión coordinada da Covid19.**

Doutra banda, China, ademais do seu milagre económico e social, aumentou durante a crise da Covi19 o seu nivel de cooperación internacional, reforzou o seu papel na *gobernanza* global e aumentou o seu compromiso co multilateralismo. **A reforzada relación entre o presidentes ruso Vladimir Putin e chinés Xi Jinping ao longo da guerra comercial, inaugurou proxectos estratéxicos que son todo un símbolo, como o gasoduto Siberia Power, 2020-2050, icona definitiva do impulso da globalización euroasiática.**

A xestión da pandemia pola cultura asiática, a xeografía e a suma (ou non) dos in-

tereses nacionais europeos sumaranse para avanzar nesa nova globalización euroasiática, agregando á xestión das novas e inevitables dependencias con actores relevantes en eidos clave como a enerxía (Rusia) ou as novas tecnoloxías (China) para recuperar terreo e preservar a súa influencia na definición das regras básicas da nova orde planetaria.

Aparece un novo mapamundi global, no que as eleccións estadounidenses introducirán intensidades e proxectos de curto-medio-longo prazo. A nova gobernanza global e a propia contracción da globalización e o comercio internacional, co auxe de nacionalismos, afectará de maneira inevitable ás cadeas de produción e valor internacional, o que fará emerxer escenarios e conflitos aínda non presentes na axenda.

En todo caso, o peso da China nas finanzas internacionais e a súa defensa do multilateralismo e Nacións Unidas, xunto ao interese en manter o espírito de fronteiras abertas da globalización, augura optimismo para conter as tentacións de confrontación e bloques do Presidente Trump e as elites que o acompañan, dentro e fóra dos EUA.

Sen embargo, a globalización euroasiática e a complicidade da UE, China, Rusia segue a ter aínda ten un importante problema de comunicación, cunha imaxe que oscila entre a admiración e o medo. Mais alén dos líderes fortes e os intereses dos oligopolios en combate, emerxen novas voces e consensos alternativos. **A guerra comunicacional medrará ao longo do 2020 ao abeiro da campaña electoral estadounidense.**

Afianzando os cimentos da “globalización euroasiática”, a mesma virá igualmente determinada polos contextos políticos internos en Beijing e Moscova, así como na pro-

pia reconstrución da UE que agora comeza, entre o Brexit real e a xestión comunitaria da crise económica e social que xa padecemos de maneira exponencial desde a aparición da Covid19.

4.4. En rumbo de colisión no 75 aniversario de Nacións Unidas

A crise da Covid19 coincide no tempo co 75 aniversario de Nacións Unidas. A xestión da pandemia únese aos conflitos abertos na arquitectura internacional nos últimos anos, propiciando desconfianza e rivalidade económica e tecnolóxica, así como ideolóxica, diplomática e militar, como se observou durante o primeiro cuadrimestre do ano. **Non só entre USA e China, senón no conxunto da comunidade internacional.**

Así as cousas, a xestión do sistema internacional da sempre debilitada Nacións Unidas, pode, no seu 75 aniversario, converterse nun axente relevante para a definición na que se atopa a globalización, que pode tomar unha dirección diferente, pechándose en bloques ou mellorando a súa arquitectura e gobernanza. O retorno á situación anterior non parece recomendable. **Estas tensións agudízanse a medida que avance a nova normalidade e a xestión da Covid19, tensionando a arquitectura internacional de Nacións Unidas con novos episodios de crise crónica e total ou renovación.**

No económico, e tralas turbulencias da guerra comercial do 2018-2019, non hai escaseza de persoas que apunten á necesidade de repensar as estratexias de produción en relación a China, e sobre todo, reducir a dependencia da "fábrica mundial". Neste sentido, a COVID-19 vén alimentar a idea dalgúns

sectores que defenden a desconexión entre as economías capitalistas de Occidente e a China. Sen embargo, a agonía de acontecementos que impulsou a aparición do virus e a potencial modificación das cadeas globais, dificilmente afectará á emerxencia chinesa no inmediato. **A China é quen máis tira do crecemento da economía mundial, aínda que os nacionalismos estatais e o desenvolvemento endóxeno gañarán peso na axenda desde diferentes e perigosas aproximacións.**

Neste contexto cómpre observar con lupa a evolución dos equilibrios internos dentro de cada país, ao tempo que as distintas tramas xeopolíticas rexionais e especificamente a carreira de armamentos e o control atómico global, coa preparación dun novo START entre Rusia e os EUA para 2021, e onde estes últimos aspiran á participación de China. Máis alá do nuclear, o mais recente informe do SIPRI (Stockholm International Peace Research Institute), identifica os cinco maiores exportadores de armas, que son os EUA, Rusia, Francia, Alemaña e China, por esta orde. Catro deles son membros permanentes do Consello de Seguridade das Nacións Unidas.

A xanela de oportunidade aberta pola Covid19 precisará sen dúbida dun esforzo por disciplinar a coherencia dos discursos e as accións, así como illar aos discursos xenófobos e anticientíficos. **A pandemia impulsará na axenda política e mediática internacional a cooperación internacional e unha renovada Axenda 2030, na súa máis abranxente natureza durante o 2020, sempre cun ollo virado ao escenario final das eleccións estadounidenses de novembro.**

4.5. Manifestación con distancia social

As imaxes das manifestacións con distancia social en Israel o pasado 21 de abril, apuntan unha tendencia emerxente en canto aos repertorios de mobilización cidadá. **As protestas desde os balcóns, as manifestacións e as folgas online emerxen pinga a pinga por un planeta que asume a nova normalidade tamén para a mediación do conflito social.**

No novo contexto da Covid19, a ola de protestas que sacudiu varios países en 2019 promete un 2020 igualmente quente no socio-político. Os denominadores comúns apuntan a contradicións sociais, crises de gobernanza, problemas institucionais, acumulación de descontentos e a exacerbación das desigualdades. Por diferentes motivos, Chile, Hong Kong, Iraq, Irán, Líbano, Libia, Bolivia, Venezuela, Francia, India, etc. conforman unha longa listaxe de protagonismos diversos, que terán que atender con atención aos distintos impactos consecuencia da crise da Covid19.

O péndulo político e electoral latinoamericano en 2020 fica en suspenso na nova normalidade, mais cun calendario a seguir con atención, das parlamentarias en Venezuela proxectadas para decembro, os comicios post Evo Morales en Bolivia previstos para maio, e a propia resaca das eleccións no Perú. Así as cousas, seguirá a nivel continental o pulso entre conservadores e progresistas. Tamén no Brasil de Bolsonaro: as eleccións municipais poderían servir de trampolín para un cambio de maior alcance. Para México será tamén un ano clave coa mirada posta nas lexislativas de xullo de 2021.

Ao igual que Latinoamérica, **cómpre observar con lupa ao espazo MENA, acrónimo de Middle East and North Africa (*Medio Oriente e Norte de África*) onde se manifesta un retorno das convulsións nas rúas, dende o Magreb ata Irán, que recorda as imaxes da *Primavera árabe de 2011*.** Con algúns denominadores comúns, estas protestas interpretan o malestar cidadá ante as promesas incumpridas e o estancamento político derivado da etapa “post-*Primavera árabe*”. Na República Islámica de Irán, Líbano, Alxeria, as protestas apuntan a agudizarse coa emerxencia da Covid19.

Os conflitos en Siria, Iemen e Libia disparan crises de refuxiados a nivel rexional da que non escapa a contorna mediterránea europea, incapaz de relanzar unha Estratexia Mediterránea que comeza a diluírse ante a proliferación de políticas restritivas e “muros” antiinmigración. A ofensiva turca no norte de Siria, lanzada contra a República de Rojavá kurda, debe atender a posibilidade de que en 2020 presenciemos unha eventual intensificación do conflito kurdo no corazón de Oriente Próximo, ante a aparente mirada impasible da comunidade internacional.

As protestas no espazo MENA definen o cansazo dunha xeración que ansía substituír o *statu quo* para precipitar unha reforma política máis democrática. Son ecos, igualmente, da desilusión polas promesas incumpridas coa *Primavera* de 2011, atomizada e estanca da pola fase reaccionaria do *establishment* (Exipto, Marrocos, Arabia Saudita, Bahrein) impulsada a partir de 2012, coa anuencia de intereses exteriores (EUA, Europa).

En Europa, África, América e toda Asia, o desencanto explícito e latente

desde a crise económica de Lehman Brothers, ameaza con atacar nas consecuencias do virus aos sistemas de seguridade social, impulsando movementos sociais e procesos de mobilización cidadá. Ao tempo, a extrema dereita, ábrese paso por todas as latitudes, desde espazos de poder, a maior representación institucional de novos partidos desde a II Guerra Mun-

dial, a industria da seguridade ou as redes sociais...

Os ecos heterodoxos das olas de protestas contra a crise financeira global do 2008-2009, teñen potencialidade de abrir novas cadeas de mobilización e incidencia no marco da tormenta perfecta na que o virus pode converterse. Agárdanse cortocircuitos.

5.

Áreas xeográficas

5.1. Irlanda está perto da reunificación

Enrique Sáez

Neste confuso 2020 conflúen varios factores favorábeis para que Irlanda sexa un só Estado e supere, un século despois, a división imposta pola potencia colonial no 1921, cando se asinou o tratado que deu fin á súa guerra de independencia.

De entrada, **existe un marco legal que o permite**. O Acordo do Venres Santo de 1998, que rematou cun longo período de violencia, establece que a reunificación da illa dependerá exclusivamente do desexo dos irlandeses. Tamén autoriza ao Ulster, previo acordo do Parlamento de Stormont e sen necesidade de pedir permiso no Reino Unido, a someter a referendo a súa incorporación á República de Irlanda.

Tras décadas de vallas, arames de espiño e torres de metralladoras, o Acordo do 98 fixo desaparecer, dentro do espazo europeo de convivencia, a fronteira terrestre que afastaba ás dúas Irlandas. Máis agora volve a incerteza pola saída do Reino Unido da Unión Europea o próximo un de xaneiro, se a crise sanitaria e económica do covid-19 non consegue adialo. O tratado previo asinado por ambas partes establece que non se creará unha aduana entre o Ulster e a República de Irlanda. Pero sabemos que o demo está nos detalles e estes aínda deben ser fixados

nunha negociación, que se prevé dura e incerta. Se non hai acordo claro neste asunto, aumentarán as probabilidades de que os habitantes de Irlanda do Norte desexen ficar na UE, integrándose cos do Sur. Non se pode esquecer que **o Ulster votou maioritariamente contra o Brexit** que agora lles impoñen desde Londres.

Nas eleccións celebradas no Eire o pasado 8 de febreiro o partido máis votado foi o Sinn Féin, formación nacionalista creada no 1905, que rexeita a división de Irlanda e foi o "brazo político" do IRA Provisional, que practicou un cruel terrorismo entre 1966 e 1998. Na nova situación influíu moito o voto da xuventude e o crecente rexeite dos cidadáns ás dúas formacións (Fine Gael e Fiana Fáil) que teñen ocupado historicamente o poder en Dublín. A pesares do progreso económico da República de Irlanda, os votantes parecen pensar que eses partidos esqueceron en exceso os problemas sociais que ten a República, como a falla de vivenda ou a elevada taxa de desemprego da mocidade.

O Sinn Féin ten agora unha representación importante no Parlamento do Eire e está dirixido por xente nova, desconectada do terrorismo dos "anos de chumbo". Liderado por Mary Lou McDonald aspira a estar no goberno e incluso a encabezalos. Participa tamén no sistema de poder compartido do Ulster, onde conta con varios ministerios e ten 7 deputados no Parlamento de Westminster. É unha situación inédita que amosa a artificialidade da división de Irlanda. Non coñezo outros casos no que o mesmo partido (non dous diferentes que levan o mesmo nome) teña representación a todos os niveis en dous Estados soberanos diferentes.

A base principal da complexidade que vemos na política irlandesa radica na conexión entre a relixión e a identidade nacional. Como aínda pasa por exemplo en Polonia, a República de Irlanda é un Estado con tradición confesional. A creación do Ulster xustificouse no seu momento pola maioría protestante implantada na zona. Por iso eles sentíanse máis perto da Gran Bretaña que do Eire. Por certo, a maioría dos protestantes que foron concentrados alí polos británicos eran de procedencia escocesa, o que tamén vencella o posíbel proceso de independencia de Escocia coa reunificación irlandesa.

As divisións por motivos relixiosos están na tradición do imperio británico. O caso máis coñecido, e que segue a provocar brotes violentos, foi a partición da India, cando se independizou no 1947, en dous países con diferente predominio relixioso (hinduísmo, islamismo) pero que teñen fronteiras artificiais: a India e Paquistán. Porén, as enxeñerías sociais deste tipo respontan a condicións que poden ir cambiando e perdendo peso social. É o que está a ocorrer en Irlanda, onde o desenvolvemento económico, o maior nivel cultural, a integración europea e o fin da violencia erosionan devagar, pero de feito sostiúdo, o sentimento relixioso.

A República de Irlanda é agora menos católica. Nada mellor para probalo que os cambios legislativos producidos nos últimos anos, a pesares da forte oposición da Igrexa. No 2015, mediante referendo, aprobouse (60,5% a favor) o matrimonio entre persoas do mesmo sexo. En decembro do 2018, tras unha nova consulta popular que autorizou (co respaldo do 66.4%) un cambio constitucional, o Parlamento de Dublín aprobou a despenalización do aborto, que ago-

ra fica á vontade da muller durante as doce primeiras semanas de embarazo. Un último exemplo é a modificación legislativa, realizada o ano pasado, para reducir os requisitos esixidos para divorciarse. A nova lei foi aceptada en referendo polo 82% dos votantes, un forte contraste co ocorrido coa primeira lei de divorcio en 1995, que foi aprobada por unha diferenza de só 9.000 votos (50,2 % fronte a 49,8%).

Grazas a cambios tan fondos, os protestantes do Norte xa non ven ao Sur tan católico, o que fomenta unha mellor relación entre todos, reforzada polo libre movemento de persoas e mercadorías e polo éxito económico da República irlandesa, que **antes víase como pobre e agora provoca a envexa dos que facían fachenda de ricos.**

Por último, hai outro dato sociolóxico moi significativo. A pesares de que as diferenzas entre católicos e protestantes son cada vez menores, esa segue sendo a razón última da partición da illa. Iso está tamén a cambiar. No 2019, por primeira vez desde a independencia do Eire, o número de irlandeses do norte maiores de 16 anos que se declaran católicos ven de superar aos que din ser protestantes. **Desde o 2019 o Ulster é maioritariamente católico.**

Ogallá os nosos veciños irlandeses podan aproveitar os ventos políticos favorábeis para xuntarse baixo un teito común menos nesgado, máis moderno, aberto e integrado, e onde se esqueza para sempre a violencia. O día que o logren, uniremos as nosas gaitas ás súas para celebralo xuntos, porque Irlanda ten un lugar especial no corazón dos galegos. (Enviado ao IGADI o 4/3/20).

5.2. Equilibrio na política exterior e estratéxica do Primeiro Ministro Narendra Modi en India

Niranjan Marjani

Narendra Modi está no seu segundo mandato como primeiro ministro da India. A súa elección en 2014 e reelección no 2019, foron acontecementos emblemáticos na política india. En 2014 converteuse no primeiro ministro en 30 anos en gañar unha maioría absoluta para o seu partido, o Partido Bharatiya Janata (BJP). En 2019 de novo, o BJP gañou a maioría absoluta baixo o seu liderado.

Fóra das distintas iniciativas emprendidas, hai dúas áreas nas que se esforzou para lograr o equilibrio: a política exterior e a política estratéxica, para avanzar nos intereses da India. É necesario analizar como Modi está intentando crear un enfoque equilibrado en ambas as áreas e por que ese equilibrio era esencial.

Política exterior

A política exterior foi facilmente unha característica destacada do mandato do primeiro ministro Narendra Modi. Desde que se converteu en primeiro ministro en 2014, abandonou o uso de política exterior como instrumento para definir o papel da India no mundo en cambio. A dimensión da política exterior tamén se podería considerar dende dous puntos de vista.

Proposta de orde multilateral

A proposta de multilateralismo foi o principio subxacente da política exterior de Modi. O mandato de Modi desde 2014 caracterizouse pola rivalidade entre Estados Unidos e China. Unha parte importante da política exterior da India neste período dedicouse

a conseguir un equilibrio entre as relacións da India cos Estados Unidos e China.

As políticas asertivas de China en Asia, especialmente na rexión indo-pacífica, fixeron que a India tivese que reavaliar as súas propias políticas. A India centrouse máis no sueste asiático a través do Act East Policy. A India propón a liberdade de navegación e orde baseada nas regras no Indo-Pacífico.

A posición da India é que reconece os intereses de todas as potencias da rexión. Pero a orde multilateral é necesaria para protexer os intereses de todos os poderes e non debería haber acordo dirixido a un poder determinado. A India diversificou os seus compromisos cos Estados Unidos e China. A énfase da India no multilateralismo forma parte do seu equilibrio de relacións cos Estados Unidos e China.

Desconexión da política exterior da política interna

Unha das medidas tomadas polo goberno Modi é separar a política exterior da política doméstica. Isto é evidente nas relacións da India cos países musulmáns de Oriente Medio, que ata o de agora se vían desde a perspectiva de apaixonar os sentimentos dos musulmáns indios.

Coma consecuencia disto, as relacións da India con Israel mantivéronse subdesenvolvidas durante moito tempo. Pero este desequilibrio corrixiuse agora. A India tivo éxito no desenvolvemento de estreitas relacións con Israel. Ao mesmo tempo, reforzáronse as relacións da India con países musulmáns como Arabia Saudita, os Emiratos Árabes Unidos, Bahrein, Qatar e Omán.

En xullo de 2017 Modi converteuse no primeiro ministro indio en visitar Israel. Despois visitaría Palestina en febreiro de 2018.

A India mantivo as súas relacións con Israel e Palestina independentes unhas das outras.

O papel da India na xestión da crise Covid19

A India sempre xogou un papel importante nos tempos de crise, especialmente na súa área de influencia. O papel da diplomacia india foi importante durante o recente brote Covid19. A magnitude de Covid19 destacou as dificultades para afrontar a crise, xa que tamén había moita incerteza sobre os métodos para tratar esta enfermidade.

En toda a atmosfera de incerteza, a India deu pasos en tres niveis. Primeiro foi traer de volta aos estranxeiros cidadáns indios. A India transportou aos seus cidadáns de varios países, pero especialmente de China, Italia e Irán, onde o brote foi o peor. A India foi ademais un dos primeiros países en rescatar aos seus cidadáns. A India tamén trouxo a cidadáns das Maldivas e Bangladesh como casos compasivos.

O segundo paso foi que Modi suxeriu que as nacións SAARC se unisen para loitar contra este desafío. Modi tamén realizou unha videoconferencia cos líderes dos países da SAARC para falar de formas de abordar esta ameaza. Tendo en conta a magnitude do Covid19, a India destacou que os esforzos colectivos son necesarios para superar este reto.

O terceiro paso foi o illamento. Isto fíxose de dúas formas. Un das medidas foi que todas as viaxes internacionais quedaron suspendidas durante un período dunha semana, mentres que as viaxes aos países máis afectados foron suspendidas durante máis dun mes. Tamén se impuxeron restricións ás viaxes domésticas. Modi tamén anunciou un bloqueo de 21 días entre marzo e mediados de abril. Este foi o bloqueo máis grande do

mundo, con máis de 1.300 millóns de persoas sentadas nas súas casas. Na época na que non había ningún medicamento específico para Covid19, a India identificou o illamento e o distanciamento social como mellores medidas.

Política estratéxica

Un dos compoñentes importantes da política estratéxica da India foi o dominio do pensamento continental na formulación de políticas. A pesar de ser un país peninsular, o dominio marítimo recibira relativamente menos atención no pensamento estratéxico da India.

Houbo razóns para priorizar a estratexia continental. Desde o momento da independencia, a India tivo que afrontar retos desde a súa fronteira noroeste e nordeste de Paquistán e China, respectivamente. A India levou cinco guerras ata o de agora: catro con Paquistán (en 1947, 1965, 1971 e 1999) e unha con China (en 1962). Ademais, o terrorismo transfronteirizo e as disputas fronteirizas con China provocaron que a India se centrara máis na fronteira terrestre.

Pero co cambio da orde global e os novos retos emerxentes, a India centrouse máis na dominancia marítima. Nos últimos anos, o primeiro ministro Modi visitou varios países da rexión indo-pacífica.

Algunhas das visitas de Modi ao Indo-Pacífico foron a Australia, Fiji, Xapón, Mauricio, Seychelles, Sudáfrica, Kenia e sueste asiático. A diplomacia da India neste período mostrou sinais de que a India está a reformular o seu papel de participante na arquitectura de seguridade indo-pacífica e non só de ser un observador.

A India aínda ten que desenvolver aínda máis a súa estratexia marítima, pero a diplo-

macia acelerada no Indo-Pacífico é un paso cara á creación dun equilibrio entre a estratexia continental e a marítima.

Retos

Aínda que a India estivo equilibrando a súa política exterior e a súa política estratéxica, hai dous principais retos que deben ser abordados. Un é a relación da India con Estados Unidos e Irán. En maio de 2019, Estados Unidos impuxo sancións a Irán. Desde entón, a India impuxo restricións á compra de petróleo de Irán. Non obstante, non hai restricións para que a India desenvolva o porto de Chabahar. Pero aínda non está completa.

Irán é unha cuestión sobre a que a India aínda ten que chegar a un equilibrio cos Estados Unidos. Ademais, co acordo entre Estados Unidos e os talibáns, a India debería formular unha estratexia para protexer os seus intereses na rexión e renegociar os termos de compromiso con Irán e Afganistán.

O segundo problema é a asignación do orzamento de defensa da India á Marina. O goberno de Modi mostrou intención e indicios para centrarse máis na cuestión marítima. Actualmente, a asignación á mariña representa aproximadamente o 20 por cento do orzamento da defensa. É necesario máis asignación para a mellora continua do porto deportivo. Fortalecería aínda máis a influencia da India no dominio marítimo.

Twitter - [@NiranjanMarjani](https://twitter.com/NiranjanMarjani)

5.3. Arxentina: A volta do Kirchnerismo

Marcelo Javier de los Reyes

En decembro de 2015, Cambiemos asumiu o goberno de Arxentina cunha coalición formada polo PRO dirixido por Mauricio Ma-

cri -que ocupou a presidencia-, a deputada Elisa Carrió da Coalición Cívica e o senador Ernesto Sanz da Unión Cívica Radical (UCR). Así acabou con doce anos de goberno de Kirchner. A maioría da poboación reaccionou contra a corrupción, tema moi discutido polos medios de oposición, pero quizais máis por un estilo de política que moitos cidadáns condenaron.

Tanto en Arxentina como no exterior, amplos sectores preguntáronse como o kirchnerismo gañara as eleccións en 2019 de novo con estes e outros antecedentes e coa “herdanza” que deixara aos seus sucesores en 2015. A resposta é clara para algúns pero non para outros.

Cun discurso centrado na loita contra a corrupción, a transparencia, os valores democráticos e a xustiza independente, os líderes de Cambiemos foron os “campións da ética e dos valores republicanos”. A realidade é que non poderían estar máis lonxe do que proclamaron.

Nas redes sociais, os seguidores da coalición -apaixonados ou lindantes co fanatismo - bombardearon aos seus seguidores coa manguera “xa non volven”, referíndose non só ao kirchnerismo, senón tamén ao peronismo, esquecendo que moitos dos líderes do PRO eran peronistas. .

O goberno de Cambiemos caracterizouse por dominar o poder xudicial e introducir a práctica da lei. A pesar disto, os xuíces non emitiron sentenzas. O goberno preferiu “usar” o Kirchnerismo para polarizar os resultados electorais, polo que o mantivo en vigor.

En canto á economía, a “choiva de investimento” agardada nunca chegou, senón que o goberno de Macri, tras levantar inmedia-

tamente o chamado “cepo cambiario” (limitación ou prohibición de compras en moeda estranxeira) imposto polo goberno precedente, favoreceu o que en Arxentina chamamos a “bicicleta financeira” (*carry-trade*). Por outra banda, non dubidou en beneficiar ás compañías de amigos e familiares a conta do Estado Nacional, algo que non é alleo á política arxentina. Tampouco estivo interesado en favorecer ao sector produtivo nacional. Como resultado dos seus desaguizados económicos, o país pasou do día a noite, de “camiñar polo camiño correcto” a tomar un crédito impresionante do FMI, o maior concedido na historia desta organización internacional, e sorprendentemente rápido. Unha parte considerable dese crédito empregouse “para controlar o aumento do dólar”, o que seguiu favorecendo o *carry-trade*, mentres que os funcionarios do FMI facían a vista gorda. Despois de “colaborar” na fuxida de capital -co consentimento do propio FMI, como xa sucedera en 2001 durante a presidencia de Fernando De la Rúa-, pouco antes de abandonar o goberno, Macri impuxo de novo o “cepo cambiario”. Durante a súa administración, a moeda nacional sufriu unha rotunda devaluación e o número de pobres superou o do goberno de Kirchner. A grande inflación foi erosionando o poder adquisitivo dos salarios.

En paralelo, o goberno intentou encubrir a corrupción realizada na oficina de Correos Arxentina, concesionada debidamente á familia Macri, que puxo en marcha un lavado de cartos que tamén favoreceu a súa familia e amigos, diante o que os medios de comunicación comezaron a estender as contas offshore das empresas familiares, así como outros membros da familia, amigos e funcionarios do goberno, incluído o do seu ministro

de finanzas, Nicolás Dujovne, que levou ao desastre á economía arxentina e xestionou o préstamo co FMI. Como se pode agardar que os estranxeiros invistan na Arxentina se os propios funcionarios non confiaban no sistema arxentino?

Na área de Defensa, o goberno continuou a debilitar as Forzas Armadas ao recortar constantemente o orzamento desta carteira, de xeito que unha elevada porcentaxe (85%) foi utilizada para pagar os salarios do persoal. Estes recortes dificultaron a compra de novo material e recambios, poñendo en perigo o funcionamento operativo das forzas. En marzo de 2017 publicouse un documento denominado “Detalle de redución de gastos da xurisdición en defensa. Contribución da xurisdición en defensa ao esforzo fiscal” na que se realizou un recorte de 4.615 millóns de dólares, que incluíu - nunha longa lista - a suspensión de proxectos de investigación, a suspensión dos traballos de reparación do submarino “ARA Santa Cruz”, a interrupción do proxecto de re-motorización do avión “IA-58 Pucará” -que finalmente foi interrompido e sacado do servizo- ou o alleamento dos bens das forzas armadas.

En canto á soberanía nacional, a política do goberno de Cambiemos favoreceu ao ocupante ilegal das illas Malvinas, Xeorxia do Sur e das illas Sandwich do Sur, ao permitir ao Reino Unido establecer voos co continente, incluídos outros países da rexión, rompendo unha política de Estado e malgastando as vantaxes que a Arxentina podería obter do Brexit, xa que esas illas deixarían de ser consideradas como un territorio europeo.

Aínda máis grave, o 23 de setembro de 2016 asinouse o acordo Foradori-Duncan, nomeado polo apelido compartido dos Vice-

cancilleres de ambos países, no que o Acordo de Madrid foi realmente ratificado e declarouse “adoptar as medidas oportunas para eliminar todos os obstáculos que limitan o crecemento económico e o desenvolvemento sostible das Illas Malvinas”, dando continuidade á “fórmula paraugas” relativa á soberanía, derivada da declaración conxunta do 19 de outubro de 1989 asinada por Arxentina e a Reino Unido en Madrid, o que significou que ambas as partes poderían discutir cuestións sobre o Atlántico Sur sen que iso implicase unha renuncia á reclamación soberana. Este acordo reactivou as investigacións de pesca conxunta suspendidas en 2005 como consecuencia de que os británicos outorgasen licenzas de pesca durante 25 anos nas Malvinas e habilitasen voos entre Malvinas-San Pablo-Córdoba, favorecendo a conexión das illas e o seu comercio. Do mesmo xeito, a política pesqueira de Cambiemos beneficiou aos británicos e outros países, agravando a depredación dos nosos recursos marítimos e piscícolas. Desde a toma de posesión, o goberno Macri fixo concesións constantes aos intereses británicos sobre a explotación dos recursos naturais no Atlántico Sur e debilitou a reclamación dos nosos dereitos soberanos na rexión.

Finalmente, convén recordar que o 1 de marzo de 2018, na apertura das sesións do Congreso, o presidente Macri habilitou o debate sobre o aborto. Cómpre salientar que o artigo 86 do Código Penal contempla o aborto se a vida ou a saúde da nai están en perigo se “o embarazo provén dunha violación ou dun ataque a modestia cometido contra unha muller idiota ou insana”.

Cambiemos e Macri chegaron cun amplo apoio da clase media, sectores independen-

tes, católicos, membros das Forzas de Seguridade e das Forzas Armadas. Ao longo do seu mandato defraudou a cada un destes sectores da sociedade. Por este motivo, do mesmo xeito que en 2015 a maioría da poboación decidiu aplicar o “voto de castigo” ao goberno de Kirchner, en 2019 aplicouno contra a administración Macri, impedindo a súa reelección e posibilitando a devolución do kirchnerismo ao goberno. Haberá que agardar ás próximas eleccións presidenciais para ver se a sociedade aprobará o actual goberno de Kirchner ou se, unha vez máis, empregará o “voto de castigo” para expresar a súa desaprobación.

5.4. África e Covid-19, entre a vertixe e o abismo

David Alvarado

O potencial impacto da propagación a grande escala da Covid-19 en África podería ter dramáticas consecuencias a máis dun nivel. Non existen medios consecuentes para un diagnóstico fidedigno da extensión do andazo, nin os réximes en liza se caracterizan precisamente pola súa transparencia informativa, pero no momento de redactar estas liñas todo apunta a que a situación epidemiolóxica mantense relativamente contida e moi lonxe do estado de cousas en Europa e os Estados Unidos. Porén, xa teñen saltado todas as alarmas, conscientes os poderes africanos do veraz risco de inestabilidade e da case inexistencia de vectores de resiliencia para facer fronte a unha profunda crise máis aló dos seus límites territoriais, con dimensións globais, e que se atopa na súa fase inicial. O coronavirus actuará como certo detonante e amplificador de factores de risco estruturais, ameazando con deixar en franca evidencia os

límites e incapacidade dos diferentes estados africanos, os seus respectivos sistemas e elites, impotentes para protexer ás súas poboacións e ofrecer aos seus cidadáns un horizonte de salvación.

Face á urxencia de orde sanitaria, a pesares dos esforzos por desviar a atención sobre cuestións extemporáneas, colaterais ou arremetendo contra o rol de Occidente na xestión da pandemia, faise evidente a recorrente indixencia en termos de infraestruturas e recursos, tanto materiais como humanos. Xunto co único respirador co que conta Serra Leona, os 5 de Níxer ou os 20 de Camerún, as 15 unidades de coidados intensivos de países como Somalia e Burkina Faso, as 22 de Gabón, 50 da República Democrática do Congo, 80 de Senegal, 1.000 de África do Sur ou 3.000 de Marrocos, entóxanse insuficientes para un continente que contabiliza máis de 1.200 millóns de persoas. Amais, xa desde o comezo da pandemia, as economías do continente víronse grandemente afectadas pola paralización da industria no mundo desenvolvido, que implicou unha diminución da demanda de materias primas, e pola caída do curso de hidrocarburos e minerais. O turismo freouse en seco polo peche fronteirizo e limitacións á circulación no planeta, ao que hai que engadir a conxelación das transferencias de remesas das diásporas, obrigadas a afrontar cadansúas crises nos países de residencia.

Escenarios de crecente inestabilidade

Nomeadamente en contextos urbanos poderían desatarse movementos de contestación que poderían propagarse rapidamente. Un prolongado confinamento vencellado a unha perda de emprego ou actividade, carencia de recursos e, en definitiva, depauperización da poboación podería verse agravado con

carencias na provisión de alimentos, cortes de auga e electricidade, ou mesmo de Internet. Co confinamento, en ausencia dunha versión oficial crible, teses *complotistas*, montaxes e propósitos populistas teñen o terreo aboado. A multiplicación de falsas informacións ou sinxelamente adversas poderían xerar dinámicas de crecente inestabilidade. Episodios de pánico, tensión e desorde susceptibles de ser manipulados e orientados por actores non oficiais non son a excluír, o cal explica o especial celo que corpos e forzas de seguridade poñen no control de informacións e redes sociais, dispoñendo importantes dispositivos *ad hoc* para atallar calquera deturpación do discurso das autoridades, multiplicando os arrestos e impondo importantes sancións para quen contraveña a norma. As clases populares serían as máis proclives a ser instrumentalizadas por unhas clases medias que temen perder a súa posición e certo confort, e que serían as primeiras en revelarse plantando a semente de potenciais revoltas.

É plausible a deriva cara escenarios de crecente inestabilidade, que podería implicar cambios de calado con profundas implicacións políticas. A amplitude das mutacións dependerá da natureza de cada país, do impacto e duración da pandemia, número de decesos, afectación sobre a economía e o emprego, da habilidade ou incapacidade dos poderes públicos para dar respostas convincentes aos problemas, da pericia ou ineficacia de elites e actores políticos, da cristalización e extensión de movementos de contestación, da desaparición dunha autoridade carismática e un relevo á fronte do Estado, da irrupción e imposición de novas autoridades froito de renovados equilibrios de forzas... Pero para facer fronte á crise sa-

nitaria e tratar de limitar o impacto económico e social a realidade é que África apenas conta con elementos endóxenos de resiliencia e depende da axuda internacional. Resta verificar se o resto do mundo atópase en disposición de contribuír consecuentemente nun momento en que absolutamente todos están concernidos pola pandemia. A auténtica salvación africana estriba en evitar unha propagación a grande escala ou que esta, de producirse, sexa limitada, susceptible de ser xestionada a partir de recursos locais dispoñibles.

Sahel e África central, eslavóns máis febles

No oeste e norte africanos existe particular inquietude polo mantemento no tempo do período de confinamento, que afectará á propia subsistencia e supervivencia de amplias capas da poboación cuxa subsistencia depende de actividades do sector informal, completamente paralizado, non prevéndose no groso de contextos axudas ou incentivos para millóns de damnificados. Marrocos é a excepción, pero a concesión de subvencións a familias dependentes da economía paralela non son exhaustivas nin suficientes e, sobre todo, limitacións orzamentarias e de recursos mediante, non son susceptibles de manterse no tempo. En Alxeria e Exipto, onde o exército aproveitou a crise para apuntalar o seu ascendente sobre o réxime e mesmo para sufocar a contestación dos últimos meses, nin tan sequera se prevé o confinamento xeralizado, limitándose este a determinadas zonas especialmente afectadas e nas grandes cidades, como O Cairo ou Alxer, aplicando un toque de queda, entre 19h e 7h, pero mantendo a case normal actividade durante a xornada. Aínda así, máis aló de importan-

tes turbulencias, non é previsible un cambio de réxime ou a ruptura do contrato social primario entre elites políticas e pobo nestas rexións.

Mención especial para África do Sur, até o de agora o país máis afectado pola Covid-19 no continente africano onde, para tratar de frear a propagación, o presidente Cyril Ramaphosa decretou un confinamento masivo de difícil aplicación e que obrigou a un despregue excepcional de policía e exército, multiplicándose as escenas de desorde e confrontación, acentuando as profundas crises que atravesan á sociedade sudafricana. De confirmárense as peores previsións resultarían particularmente damnificados os países sahelianos, estados polo común fráxiles e moi febles, como Mauritania, Malí, Burkina Faso ou Níxer. Aquí existe a agravante do auxe de correntes xihadistas e criminais, que xa controlan bastas zonas de territorio, coas implicacións que tal estado de cousas ten para a seguridade rexional. O centro do continente tamén sería obxecto de fortes tensións derivadas dunha estrutural inestabilidade política e social, moeda común durante os últimos tempos, como en Camerún, Congo e Gabón. Estas dinámicas veríanse aquí reforzadas polo impacto da crise económica derivada da excesiva dependencia destes países dos hidrocarburos, cuxo curso acadou mínimos históricos, diminuíndose a demanda. É precisamente en África central e no Sahel onde, impacto do Covid-19 mediante, a ruptura dos xa de por si precarios equilibrios entre autoridades, exército e poboación podería conducir a procesos de transición política ou a cambios bruscos de réxime.

5.5. Brasil: Do auge ao retrocesso e negacionismo em uma década

Wesley S. T. Guerra

Há uma década atrás, em 2010, o Brasil registrava um crescimento de 7,5%, sendo usado por diversas nações como exemplo de superação da pobreza, fome e desigualdade social. Mais de 40 milhões de pessoas entravam em uma nova classe média e no mercado de consumo, fazendo com que o país superasse a economia do Reino Unido, se transformando na 6ª maior do planeta. Mesmo com o avanço da Crise Financeira Internacional, o Brasil continuava registrando crescimento, geração de empregos e oportunidades de investimento, sendo talvez um dos principais marcos que pautaram essa evolução a saída do mapa da fome da ONU em 2012 e a transformação de devedor a credor do Fundo Monetário Internacional (FMI).

Porém como registrado por diversas vezes nas economias latinas, cada ciclo de crescimento é acompanhado por uma etapa de forte recessão, sendo está talvez a pior já enfrentada pelo país ao longo de sua história. Marcada por escândalos de corrupção, desvalorização da moeda, perda de empregos, volta dos fluxos migratórios e o impeachment da presidente Dilma Rousseff colocando fim ao período de crescimento e expansão da economia.

Em pleno ocaso dos governos de esquerda na região latino-americana, emergia no horizonte uma direita conservadora e muitas vezes extremista, que se posicionava contrária a todo o projeto de governo do Partido dos Trabalhadores, sem discernir entre resultados positivos e negativos, fazendo eco da frase do economista alemão Albert O. Hirschman.

“Descobri a fracasso mania numa viagem ao Brasil, há mais de 30 anos. Toda vez que muda um governo os intelectuais brasileiros consideram que está tudo errado e é preciso começar tudo de novo.” Albert Otto Hirschman

Jair Messias Bolsonaro, deputado com mais de 30 anos de carreira, mas sem nenhum projeto de lei importante aprovado durante toda sua vida no congresso, atuou como o arauto do lado mais conservador do país, do elitismo social, do racismo, da homofobia e do desprezo aos programas sociais. Com o lema “Brasil acima de tudo, Deus acima de todos” e com o apoio da bancada evangélica e representantes do agronegócio, se alçou como líder em um país profundamente dividido e afetado pela falta de credibilidade internacional e impactos de uma economia global com baixas taxas de crescimento.

Após quase um ano e meio desde que se elegeu presidente do Brasil, a gestão de Jair Messias Bolsonaro está marcada por polêmicas, planos políticos e econômicos ineficazes, mudanças contínuas de gestores, perda de aliados, incremento da divisão, desigualdade social e atualmente pelo negacionismo crescente do líder de uma das dez maiores economias do planeta e país mais afetado pela pandemia causada pelo Covid19 na América Latina, com mais de 30 mil infectados e uma crescente taxa de mortalidade.

Ainda assim, com uma base eleitoral formada por militares e setores conservadores do Brasil – principalmente por grupos evangélicos – Bolsonaro continua fazendo eco do seu apodo popularizado durante as eleições, se autoproclamando um “Mito” na história recente do país e atribuindo todo resultado negativo que acumula à gestões anteriores

(principalmente a gestão do PT com Lula e Dilma) e também a uma grande conspiração internacional de um mundo denominado por ele “comunista” onde até mesmo líderes da direita de diversos países, tais como Angela Merkel, já foram classificados como políticos de “esquerda”.

Bolsonaro, cujo mentor é o astrólogo Olavo de Carvalho, também autoprotelado filósofo erradicado nos Estados Unidos, é uma amálgama de diversas teorias conspiratórias e Fake News. No seu discurso, temas como o Terraplanismo, Conspiração Comunista Mundial, Negacionismo Científico em relação ao Aquecimento Global, Vacinas e Doenças (tais como o Coronavírus), Segregação Racial e Social e Fundamentalismo Cristão são recorrentes e também presentes no seu séquito de gestores e seguidores.

Exemplos tais como o Ministro de Educação, Abraham Weintraub, que defende o estudo do Criacionismo, ou o Ministro de Relações Exteriores, Ernesto Araújo, que defende a não existência do Aquecimento Global, mas sim uma conspiração mundial e por último, porém não menos flagrante, o uso arbitrário do judiciário na construção de provas e articulação entre o juiz Sérgio Moro (atual Ministro de Justiça) e a acusação, mesmo com provas apresentadas pelo jornalista Glenn Greenwald (Ganhador do prêmio Pulitzer por publicar os escândalos do dos Estados Unidos) no caso do ex-presidente Lula, não gerou o cancelamento do julgamento e deturpam cada vez mais a já prejudicada imagem do país dentro da Comunidade Internacional.

A tão prometida mudança política e econômica do país, jamais se concretizou e mesmo que no final do ano de 2019 o Brasil

emitiu um leve sinal de recuperação econômica, está se deveu somente ao incremento dos preços das commodities no cenário internacional e seu impacto em uma economia cuja moeda está entre as 5 mais desvalorizada do globo, não sendo fruto da gestão interna paralisada diante dos escândalos e desacordos.

Porém o crescimento da desigualdade social, aumento da pobreza e volta da fome são sem dúvidas reflexos de um país decadente, voltando a patamares de 30 anos atrás.

Reformas prometidas em tempos de campanha tais como a previdenciária, aumentou o tempo de contribuição dos cidadãos em um cenário de alto desemprego, elevada rotatividade laboral e contratações intermitentes, porém não afetou aos militares e altos cargos políticos, mantendo a desigualdade social e os privilégios dos grupos que geram maiores gastos públicos e que apoiam Bolsonaro.

Desastres ambientais tais como os incêndios na Amazônia ou o derramamento de petróleo no Nordeste, foram minimizados e recentemente o presidente, demitiu ao diretor do IBAMA, Olivaldi Azevedo, por uma ação que este realizou em contra dos madeireiros em território indígena, sendo outro pilar fundamental de apoio para a gestão de Bolsonaro, o agronegócio e o extrativismo em oposição a preservação e demarcação dos territórios indígenas.

Na área social a redução do orçamento em áreas tais como a saúde, educação e programas sociais, levou o país a registrar índices de 30 anos atrás. Com incremento exponencial da miséria e aumento da concentração da riqueza.

No âmbito criminal, todas as investigações que relacionavam a família Bolsonaro com os grupos paramilitares e líderes do

narcotráfico do Rio de Janeiro, foram paralisadas ou cerceadas, testemunhas chaves que relacionavam diretamente ao filho do presidente com os assassinos da vereadora e ativista Marielle Franco, desapareceram ou morreram. Ainda com comprovada relação empregatícia de membros desses grupos em gabinetes de Flávio Bolsonaro, também político e filho de Bolsonaro.

Outro membro do clã Bolsonaro, e atualmente deputado federal ganhou forte expressão em suas polemicas manifestações que foram desde ofensas ao filho do atual presidente da Argentina por sua orientação sexual, à acusações feitas contra a China em relação a pandemia de Coronavirus que teve uma forte reprimenda da embaixada do país asiático, principal parceiro econômico e investidor no Brasil.

Diversas foram as denúncias realizadas na Comissão Internacional de Direitos Humanos envolvendo ao presidente do Brasil e seus filhos, que atuam no país como se fosse uma extensão de suas relações pessoais. Porém poucas foram as repercussões, salvo a reiterada rejeição internacional que aos poucos transforma a Jair Bolsonaro em um pária nas Relações Internacionais e ao cancelamento de contratos internacionais e fundos de ajuda para a preservação da selva amazônica.

Porém recentemente, o papel de Jair Bolsonaro, em sua estrambótica gestão, ganhou um novo episódio que preocupa as Nações Unidas e abala a pouca estabilidade política no país. O negacionismo do presidente brasileiro em relação a Pandemia de Coronavirus, seus discursos e tentativas de obrigar aos Estados da Federação à cancelar a quarentena decretada por diversos governadores, tais como João Dória de São Paulo

(capital financeira e estado com maior população do Brasil) até então considerado aliado político, levaram o Brasil a um estado de anomia.

Bolsonaro afirma uma e outra vez que se trata somente de uma conspiração internacional para quebrar a economia mundial liderada pela China para instaurar o socialismo no mundo. Que se trata somente de uma gripezinha e que é normal o fato de que pessoas idosas morram, assim como soldados morrem nas guerras.

O ápice da polêmica chegou no dia 16 de abril com a demissão do Ministro de Saúde, Luiz Henrique Mandetta, que contra a vontade expressa do presidente, seguia as determinações da Organização Mundial da Saúde no combate à pandemia e apoiava a paralização e o confinamento da população.

Substituído pelo sr. Nelson Teich, que já declarou estar alinhado com o presidente e que o governo não deveria realizar gastos excessivos a quem já está destinado a falecer.

E mesmo após sucessivas polémicas e o incumprimento de leis constitucionais e quebra do decoro parlamentar, os 16 pedidos de impeachment apresentados no Congresso de Deputados, continuam paralisados perante a falta de articulação da oposição que sofre sem uma liderança definida, após afastamento do ex-presidente Lula e disputas partidárias.

A sensação de impunidade é tamanha que compeliu ao atual presidente do Brasil a participar em manifestações a favor do fechamento do Supremo Tribunal Federal e do Congresso de Diputados, apelando a uma intervenção militar, contrariando a Lei de Crimes Contra o Estado e a Ordem Política e Social cujo Art. 23 cita claramente que é proibido “ Incitar à subversão da ordem política

ou social, à animosidade entre as Forças Armadas ou entre estas e as classes sociais ou as instituições civis” assim como também o fato de fazer apologia a Ditadura Militar sendo crime no Brasil, previsto na Lei de Segurança Nacional (Lei 7.170/83), na Lei dos Crimes de Responsabilidade (Lei 1.079/50) e no próprio Código Penal (artigo 287)

O Bolsonarismo chegou a ser comparado em sua megalomania a uma seita prejudicial para o Brasil em um artigo do jornal alemão Deutsche Welle publicado no dia 15 de abril de 2020 assinado pelo jornalista Philipp Lichterbeck que reside no Brasil.

A negropolítica e o negacionismo da gestão Bolsonaro se expressa em seu ponto auge, de forma escancarada e sem discrição alguma. Com um país dividido, onde os apoiadores do presidente fazem manifestações contra as medidas de quarentena, desfilando em carros de luxo e se ajoelham nas avenidas formando longas fileiras de pessoas rezando para que Deus resolva o problema... Em um

país que segundo a OMS pode se transformar no maior foco da doença e que atualmente não possui meios para cuidar de sua população...

O eco de bolsonaristas clamando pela intervenção Militar é o reflexo de uma democracia profundamente danificada, onde o presidente atua conforme seu discurso e que sem reparos citou “Eu sou a Constituição”.

Wesley S. T. Guerra

Bibliografia:

- Pinheiro-Machado, Rosana. Brasil em transe:: bolsonarismo, nova direita e desdemocratização Ed. Oficina 2019
- Nozaki, William. Conservadorismo e Progressismo na Cidade de São Paulo. Ed. FESPSP 2019
- Margingoni, Gilberto. Cinco mil dias o Brasil na era do lulismo. Ed. Lauro Campos 2020
- Aldo, Fornazieri. A Crise Das Esquerdas. Ed. Civilização Brasileira 2020

6.

Reflexións transversais

6.1. Xeración Igualdade: Unha política exterior feminista para un mundo máis seguro

Paula Lamoso González

Xa entrados no 2020, ningún país do mundo, nin tan sequera os máis avanzados, lograron pechar a fenda de xénero, particularmente polo que respecta aos ámbitos político e económico. A discriminación contra as mulleres segue a ser persistente en todo o planeta, especialmente nos países menos desenvolvidos. Ademais, as crises sempre teñen efectos moito máis devastadores sobre as mulleres, xa sexa esta unha crise económica como a de 2008, onde as mulleres son as primeiras en perder os seus traballos debido á súa precariedade, ou sanitaria, como a actual pandemia do COVID-19, debido a que as mulleres son as que exercen en maior medida labores de asistencia sanitaria, limpeza ou venda en supermercados e, por ende, están máis expostas a un posible contaxio. Todo iso á vez que soportan o coidado de toda a familia.

Pero a situación das mulleres é aínda máis complicada en contextos de conflito. No ano 2000, a Resolución 1325 marcou un fito recoñecendo que as mulleres son as principais vítimas dos conflitos armados e subliñando o papel esencial que estas xogan tanto na prevención e na resolución dos conflitos

como no mantemento e a consolidación da paz. A participación das mulleres en negociacións de paz provoca que a probabilidade de que os acordos fracasen diminúa nun **64%**. **Ao mesmo tempo que contribúe a que o acordo teña un 35% máis de probabilidades de que dure, ao menos, 15 anos.**⁽¹⁾

A política exterior feminista promove unha redefinición da política exterior tradicional situando no centro do debate a discriminación por xénero, a redución das desigualdades e a violencia, pero tamén a falta de representación feminina nos centros de poder.⁽²⁾ A incorporación dun punto de vista feminista na política exterior dun Estado non implica unicamente a introdución dun corpo normativo de reorientación da política exterior vinculada a principios éticos de paz, xustiza global, dereitos humanos e desenvolvemento sostible, senón que cando falamos de política exterior feminista referímonos á idea de situar a igualdade de xénero como o verdadeiro obxectivo estratéxico no plano internacional. A única xustificación necesaria para poñer en marcha unha política exterior feminista é que as mulleres son a outra metade da poboación mundial, polo que mellorar a súa situación beneficiaría a toda a sociedade.

O nacemento dunha política exterior feminista vincúlase directamente ao intenso traballo que durante décadas os Estados e a Sociedade Civil fixeron arredor da axenda

(1) Cfr.org “Women’s Participation in Peace Processes” 30 Xaneiro 2019 <https://cutt.ly/etoq8S6> Visitado 9 Marzo 2020.

(2) Aggestam, K., Bergman Rosamond, A. and Kronsell, A. (2019) “Theorising feminist foreign policy”. *International Relations*, Vol 33, Issue 1, pp, 23-39; pp, 24-26.

mulleres, paz e seguridade.⁽³⁾ Polo que non é sorprendente que a política exterior feminista se orixinase en Suecia, un Estado líder no compromiso coa igualdade de xénero. Sen embargo, contrariamente á axenda mulleres, paz e seguridade, non existe un texto acordado, resolución ou tratado, que proporcione a base para que os diferentes países elaboren as súas políticas exteriores feministas. Os diferentes Estados son libres de determinar que entenden por política exterior feminista e que aspectos queren destacar.⁽⁴⁾ Tanto Suecia (2014) como Canadá (2017) destacan por ser pioneiros en definir a súa política exterior coma feminista, pero tamén por defender dúas aproximacións diferentes á hora de loitar pola igualdade de xénero no escenario internacional.

A política exterior feminista desenvolvida por Suecia entende a igualdade de xénero como un fin en si mesmo orientado a defender os dereitos das mulleres e das nenas. Non responde unicamente a un marco no que alcanzar a paz, a seguridade e o desenvolvemento sostible, senón que persegue unha axenda transformadora á vez que entende que as persoas teñen diferentes condicións de vida, niveis de influencia e necesidades. Ao mesmo tempo, destaca que hai un vínculo moi forte entre a maior participación das mulleres na política global e a paz sostible. En concreto, a política exterior feminista de Suecia céntrase en alcanzar tres elementos fundamentais (as tres Rs en inglés): (*Rights*) os dereitos das

nenas e das mulleres incluíndo a loita contra a violencia de xénero; (*Resources*) a redistribución dos recursos naturais e económicos mundiais; (*Representation*) e o fomento da participación e o impacto das mulleres nos procesos de toma de decisións, fundamentalmente nos procesos de paz. Todo isto á vez que teñen en conta a súa realidade diferenciada.⁽⁵⁾ No caso do Canadá, o obxectivo principal que persegue coa súa política exterior feminista é erradicar a pobreza. O goberno de Canadá entende que a promoción da igualdade de xénero e o empoderamento das nenas e das mulleres é o medio máis eficaz para alentar e soste o desenvolvemento económico no mundo. Destacan que na medida en que as mulleres e as nenas teñen as mesmas oportunidades que os homes á hora de alcanzar o éxito, estas poderán mellorar as súas economías locais beneficiando o desenvolvemento económico do resto dos países. Este obxectivo tamén requiriría a inclusión das mulleres en procesos de toma de decisións.⁽⁶⁾

Como conclusión, cabe destacar que aínda que non teñamos unha definición acordada de que entendemos por política exterior feminista, nin unha folla de ruta de como esta se debe orientar, incluír a perspectiva de xénero na política exterior dos países como obxectivo prioritario e transversal é esencial para conseguir vivir nun mundo máis xusto e seguro. Cada vez máis Estados están definindo as súas políticas exteriores como feministas, poñendo ao individuo - en vez do Estado

(3) Aggestam, K., Bergman Rosamond, A. and Kronsell, A. (2019) "Theorising feminist foreign policy". *International Relations*, Vol 33, Issue 1, pp, 23-39.

(4) Thomson, J. (2020) "The Growth of Feminist (?) Foreign Policy". *E-International Relations*. Feb, 10th . <https://cutt.ly/stowOjw> Visitado 9 Marzo 2020.

(5) Government Offices Sweden. Handbook Sweden's feminist foreign policy. August 2018. <https://cutt.ly/WtowCou>

(6) Global Canada. (2017) *Assistance Feminist International Canada's Policy: #heroiceherchoice*. <https://cutt.ly/xtoeGEQ> Visitado 9 Marzo 2020.

- no foco principal das súas actuacións cara ao exterior. Aos pioneiros Suecia e Canadá xa se uniron Francia, México e recentemente España. O século XXI debe ser o século da igualdade de xénero.

6.2. A democracia liberal contaxiada: un modelo cuestionado

Jared D. Larson

Temos por feito moitas cousas que nos afectan intimamente e diariamente, descoñecidamente. Empregamos moitos termos extremadamente importantes sen pensar na súa definición. Por exemplo, que é a democracia? Cales son as súas características fundamentais? Entre os meus estudantes, as definicións presentan semellanzas, pero as listas de calidades sempre difiren. Do mesmo xeito, “a xente vota” supera todos os inventarios. Co cal, deduzo que pensamos no factor procesual da democracia, pero é moi incompleto. Esta realidade vese máis claramente nos momentos de crise, coma a que estamos a vivir agora á sombra do coronavirus.

Se non comezamos colectivamente a pensar como protexer a estrutura da democracia, o retroceso democrático será un perigo. Existen normas e institucións democráticas para salvarnos dos políticos, tanto á dereita como á esquerda, que agora máis que nunca, xa non teñen medo a usurpalos abertamente, erosionando a democracia liberal. Non quero ser sensacional, pero o noso descoñecemento da súa estrutura pon en perigo o modelo de democracia liberal e non faltan exemplos de todo o mundo.

Comezando polos Estados Unidos, o presidente Trump é un populista que igno-

ra as normas e institucións tradicionais do seu país. As súas amizades con homes fortes (Putin, Kim, Erdoğan) socavaron décadas da diplomacia estadounidense. Pero o fenómeno Trump non é o problema en si senón un síntoma dos perigos dunha democracia descoidada. Trump é o produto dun sistema de partidos débil, de ambigüidade institucional e dun electorado farto do establecemento. E aproveita estas debilidades para consolidar a súa autoridade no medio dunha crise provocada polo virus, premiando aos gobernantes que o apoiaron politicamente (republicanos) con subministracións médicas, probas de virus, etc., ao tempo que fai todo o posible para castigar a quen o prexudica. Contradicion (demócratas).

En Europa, o caos sobre o Brexit débese a unha crise de identidade entre os ingleses, ao descoñecemento do seu ambiente económico e á polarización política. Deixar a UE parecía unha resposta fácil, cuxas consecuencias serán moi difíciles. O político que mellor aproveitou as consecuencias do Brexit, o primeiro ministro Boris Johnson, seguiu o modelo Trump-Bolsonaro fronte ao coronavirus, negando a necesidade de coarentena polos seus efectos económicos ata o 23 de marzo. E agora mesmo Johnson está na UCI, infectada co mesmo virus.

No outro extremo do continente, Hungría, membro de pleno dereito da Unión Europea, é unha democracia iliberal por excelencia. Viktor Orbán, xenófobo, euroescéptico e primeiro ministro húngaro, é un home forte que nunca perde a oportunidade de consolidar os seus poderes ante unha crise. Fíxoo en 2015 ante a crise de refuxiados de Oriente Medio e fíxoo de novo fronte ao actual: o parlamento húngaro permítelle legis-

lar por decreto, cancelar as eleccións e castigar aos que perpetrar “información falsa”.

En Israel ata pouco antes de que estalase a crise do coronavirus, estabamos a ver a caída de Benjamin Netanyahu en cámara lenta. O primeiro ministro perdeu o apoio da xente, pero aproveitou a incapacidade dos partidos da oposición para organizarse para evitar que o seu principal rival, Benny Gantz, substituíse nas tres últimas citas lexislativas en menos dun ano. Agora en tempos de crise sanitaria (e acusado de corrupción), Netanyahu invitou a Gantz a formar un goberno de emerxencia para responder á crise e retrasar a formación dun goberno de coalición sen o Likud.

Sudáfrica sofre unha enorme desigualdade e descontento social. Antes de que chegase o coronavirus, o Congreso Nacional Africano, o partido que gobernou desde a independencia, estaba no punto culminante do colapso debido á corrupción, a mala xestión dos servizos básicos e ante os fluxos de inmigración inesperados. Agora usa a policía para impor a corenta a chineses nun país democrático. Cando a actual ameaza para a saúde remate, o país afrontará de novo un baleiro partidista. En Filipinas, a criminalidade e a inseguridade facilitaron a elección de Rodrigo Duterte e a aprobación do seu abuso de institucións e persoas. Co virus, a represión legal semella á húngara e física ao surafricano. Pero peor e forte nos dous casos.

Na India, a democracia máis grande do mundo, Narendra Modi, nacionalista hindú, aproveitou o malestar social, as fisuras relixiosas e a fatiga cos partidos tradicionais do seu país desde a candidatura ás eleccións nacionais de 2014. abandonaron explicitamente as normas constitucionais e as tradicións sociais para tratar aos musulmáns, o 14% de

preto de 1,4 millóns de persoas, como cidadáns de segunda clase, culpándose da presenza do coronavirus no país.

En todos estes casos, antes do virus, os problemas teñen algo que ver cos seus respectivos sistemas de partidos. A falta de cooperación entre as partes agrava o problema do virus. En Israel, a existencia de moitas partes é unha parte importante do problema. En Sudáfrica, a falta de partidos efectivos é o problema. En moitos países, os cambios económicos, demográficos e migratorios agravan outros problemas sociais, como a desigualdade, a corrupción e as ineficiencias nos servizos sociais, e todos volverán a destacarse cando o virus sexa superado ante a inevitable incerteza política. Cando os partidos tradicionais non poden resolvelos, os electorados buscan democraticamente outros partidos e/ou outros candidatos. Superficialmente, non hai problema. A democracia é así. O problema do S. XXII. é que demasiados electorados acabaron votando por demagogos cuxo interese é manter no poder e/ou castigar aos seus rivais, non mellorar a vida dos seus electores. E é unha vertente resbaladiza que me fai cuestionar o modelo de democracia liberal: o proceso democrático é o medio que empregamos para afrontar interminables problemas sociais que, se non o eliximos ben, acaban por danar a estrutura democrática desde dentro. Se a nova clase política populista non respecta as regras do xogo, a sociedade civil padece. E iso antes de que saise o comodín do coronavirus. Teño medo do que poida chegar máis tarde: unha Hungría que é expulsada da Unión Europea? Unha España, baixo unha coalición PP-Vox, que quere deixala? Unha India sen musulmáns? En canto o electorado mundial non estea mellor informado, ata que

nos decatemos de que a democracia implica moito máis que o acto electoral, o retroceso democrático será unha realidade. E aínda que todos estamos preocupados adecuadamente polo coronavirus, susceptibles ás fake news, coas nosas vidas en mans dos políticos mentres que outros posiblemente peor buscan substituír os actuais, o risco aumenta.

6.3. AXENDA 2030: Dez anos para unha transformación total

Miguel Ángel Martínez Pellitero

O pasado 2019 foi un ano de revisión, no que tanto as Nacións Unidas -e as súas institucións dependentes- como moitos Estados (tales como o español) fixeron un exercicio de auto-avaliación a partir do que extraer o punto de situación no que se atopa a implantación da Axenda 2030 e así sentar as bases para acadar as metas marcadas en cada unha das 17 dimensións sobre as que se constrúe.

As conclusións destes informes de progreso son, á vez que heteroxéneos en cada un dos Obxectivos de Desenvolvemento Sostibles (ODS) e rexións analizadas, pouco esperanzadores no seu cumprimento a nivel global. Delles se desprende a necesidade de facer unha serie de cambios de carácter estrutural nos modelos de produción, de consumo e mesmo de hábitos de vida se existe unha vontade real de cumprir o pactado en Nova Iorque polos 193 representantes estatais na Asemblea Xeral das Nacións Unidas hai xa un lustro.

Descendendo á realidade dos diferentes obxectivos, os que amosan unha maior positividade en torno ao seu cumprimento na próxima década son; o ODS 3 (Saúde e benestar) en virtude da forte redución da mortalidade infantil, a menor incidencia de enfermidades

como o VIH ou a tuberculose e a extensión de vacinas como a do xarampón, *evidentemente agora en serio polo compromiso pola emerxencia sanitaria mundial que estamos vivindo coa pandemia da COVID-19*; o ODS 7 (Energía asumible e non contaminante) en tanto que xa 9 de cada 10 persoas en todo o mundo teñen acceso a enerxía eléctrica; e o ODS 8 (Traballo decente e crecemento económico) tendo en conta que tras a forte crise de 2008 experimentouse un crecemento económico xeralizado, cun descenso do desemprego global e aumentos da produtividade, aínda que o crecemento medio dos Países Menos Adiantados segue certamente por debaixo do 7% marcado para comezar a pechar as fendas existentes.

Do mesmo xeito, tamén podemos apreciar tendencias positivas noutras áreas concretas como a redución da pobreza extrema (ODS 1), o aumento das zonas mariñas protexidas e avances no referente á sustentabilidade das actividades pesqueiras e acuícolas (ODS 14) ou os avances na xeración de enerxía a partir de fontes renovables nos países máis avanzados, incluso o Acordo de París -agora en forte discusión coa retirada dos EUA- con respecto ao cambio climático (ODS 15), mais que non abundan para que cumpridos 5 anos do inicio deste percorrido poidamos falar de estar en disposición de obter resultados positivos de aquí a dez anos.

As grandes liñas de mellora están identificadas, esencialmente, en todos os apartados relacionados co entorno natural e os seres vivos que habitan neles. O quecemento global é un feito, as emisións de CO₂ non se reducen nin teñen visos de desacelerarse aos niveis necesarios, os rexistros de temperaturas se superan cada ano e o reto de que esta aumen-

te como máximo 1,5°C para 2050 xa semella case unha quimera e, en consecuencia, os polos seguen perdendo xeo, segue subindo o nivel do mar, e ata un millón de especies de plantas e animais están en perigo de extinción en todo o planeta.

Tamén se falamos das variables socioeconómicas temos unha serie de retos enormes aos que facer fronte, como a loita contra as desigualdades económicas (tanto internas dentro dos países como a fenda entre os países ricos e pobres), especialmente na dimensión de xénero, onde a fenda salarial segue a ser unha realidade, cuantificada, como mínimo, no 12%. Sen esquecer que deberemos afrontar a inserción ao mercado laboral de ata un 20% de mozos e mozas en todo o mundo que nin estudan nin traballan ou reciben formación e, por suposto, a coñecida acumulación dunha parte cada vez maior tanto da renda como da riqueza total por parte do 1% máis poderoso.

Para o caso concreto do Estado español, e entendendo esta axenda como unha guía que introduce moitos retos para os países desenvolvidos, estamos certamente lonxe de acadar as metas fixadas, pois ata hai dous anos non se lle dotou do foco nin político nin mediático necesarios para o seu axeitado cumprimento.

A partir do 2018, a aparición dos ODS na actualidade política do Estado español foi in crescendo notablemente: primeiro co nomeamento dun Alto Comisionado (con rango de Subsecretaría de Estado) para a Axenda 2030 e, posteriormente, coa creación dunha vice-presidencia de “Asuntos sociais e Axenda 2030” e unha Secretaría de Estado propia para a “Axenda 2030”, dirixida actualmente por Ione Belarra.

A partir desta institucionalización ao máximo nivel de goberno, está por ver se se consegue pasar ao seguinte nivel, é dicir, levar á práctica políticas e medidas que camiñen na construción dun modelo máis sustentable nas tres dimensións da axenda, a económica, a social e a medioambiental, indubidablemente conectadas e que esixen unha resposta integrada. O momento clave para isto será, indubidabelmente, a elaboración dos próximos Orzamentos Xerais do Estado, no que se deberán asignar partidas concretas e, en definitiva, a aposta real por este proxecto para a próxima lexislatura.

No último documento oficial dispoñible con respecto ao seguimento da Axenda no Estado español, o “Informe de Progreso”, de mediados do ano pasado, destácanse as potencialidades que existen no Estado tales como unha gobernanza e unhas institucións fortes ou as grandes posibilidades de alianzas tanto no seo de Unión Europea como derivados de vínculos históricos, mais igualmente se detecta que “os 17 ODS e as 169 metas serán de difícil alcance se non se aceleran os ritmos de execución planificados”.

Será necesario un “impulso renovado das políticas públicas”, a redacción dunha estratexia Integral para o seu cumprimento para a próxima década e, ademais, traballar moito na “información, divulgación e sensibilización” co fin de involucrar a todos neste proceso, tanto o sector privado como as organizacións da sociedade civil e mesmo cada un dos cidadáns deben facer seu este compromiso e ser o brazo executor nesta transformación.

Ademais, semella evidente que o shock tanto social como económico que está provocando a pandemia do coronavirus (COVID-19) vai ter un impacto máisculoso nas

economías de todo o mundo, e especialmente nalgúns países como Italia ou España diminuirá a súa capacidade de actuación en tanto que máis recursos se destinen a paliar os efectos da crise. Mais, de xeito similar a gran recesión de 2008, tomarase unha decisión – política- sobre o modelo de país e de sociedade que se quererá construír cando se supere esta situación.

Coñeceuse recentemente o informe dun relator das Nacións Unidas que fixo unha viaxe por todo o territorio do Estado, quen foi tan duro como crúas soan as seguintes palabras: “Sendo un país rico, España vive na pobreza xeralizada”, algo que atribúe a unha “decisión política” e, por tanto, transformable coa vontade e enerxías necesarias. Parafraseando ao Secretario Xeral das Nacións Unidas, António Guterres: “Os próximos anos serán un período vital para salvar o planeta e acadar un desenvolvemento humano sostible e inclusivo”.

6.4. As persoas en movemento e a construción dun inimigo global

Antonio Alejo⁽¹⁾

Ao elaborar esta reflexión sobre o actual momento da migración no mundo, nunha contorna global, xurdiu a nivel internacional, a expansión do novo coronavirus. Ante este fenómeno de saúde global, as narrativas que ofrecen solucións estado-nacionais para atender a devandita pandemia, lévannos a pensar na intensificación e normalización de miradas que asumirán que “Primeiro o meu País!” antes que calquera iniciativa de cooperación global. A evolución das políticas migratorias

e de fronteiras, como veremos máis adiante, mostra unha contorna pouco favorable para as persoas que por diferentes razóns fan a súa vida en movemento.

Maya Goodfellow, no seu libro *Hostile environment, How Immigrants Became Scapegoats*, analiza como a noción de migrante estase a construír como un ben intercambiable que, baixo miradas instrumentais, é un outro que non forma parte do nós, aválíase e mide con base na súa utilidade e achega ao Estado ou sociedade á que arribou ou se está incorporando (por ex. fiscalmente, divertimento e folclore á man, obxecto de solidariedade, forza de traballo barata, entre outras). Con interese particular no caso do Reino Unido, a análise de Goodfellow axúdanos a pensar en como de maneira gradual e estratexicamente deseñada, fóronse formando ambientes hostís para que ese outro foráneo, decida, mesmo por convicción propia, saír dos países onde chegou e inhibir deste xeito o seu proxecto migratorio.

Wendy Brown afirmou que “asociar ao estranxeiro coa diferenza e o perigo é tan antigo como a comunidade humana”. Aquí interesa pensar como se despreza esta asociación no século XXI xerando un ambiente de intensa hostilidade contra as persoas migrantes ao redor do mundo. Así, vémosla normalizada nas sociedades co fomento de miradas sobre as persoas migrantes en tanto axentes non desexados nin esperados que desestabilizan a cultura homoxénea ou predominante, a cal xeralmente está asociada a un Estado-nación e os seus diversos compoñentes. Esa hostilidade tradúcese, por exemplo, en narrativas que afirman que as persoas migrantes fanse de traballos dos locais, e que, polas súas condicións constitutivas de marxinalidade, acep-

(1) Estas reflexións fanse no marco do programa de bolsas de investigación da Deputación da Coruña 2019-2020.

tan traballos mal pagos e con coberturas de dereitos debilitadas, o cal termina por afectar ás condicións do mercado laboral.

É con esa narrativa hostil que se promove intencionalmente un ambiente social que alimenta sentimentos e actitudes de rexeitamento fronte a presenza física, ou imaxinada, daquel outro -migrante- responsable da decadencia do noso benestar. Activismos xuvenís europeos de corte *nativista* reflicten esta mirada que sitúa ao estranxeiro como causante da perda dese benestar. Exemplo diso son organizacións europeas como Xeración de Identidade, Social Home Madrid ou Schild & Vrienden co seu lema “Fronteiras seguras, barrios seguros” esixen un peche de fronteiras porque “a xente europea está a morrer porque somos tolerantes con aqueles que non respectan a nosa identidade”.

En termos de gobernanza global, como se constrúe e opera este ambiente hostil contra os migrantes en Europa? Na contorna europea son catro os piares que sustentan as políticas para o asilo e a inmigración, e a súa consolidación aínda está en proceso:

1. Contar cun sistema europeo común de asilo,
2. Garantir un trato xusto aos nacionais de terceiros países residentes na UE,
3. Un enfoque global para cooperar cos países de orixe e tránsito,
4. Unha xestión eficaz dos fluxos migratorios.

De acordo a estes piares, Gemma Pinyol-Jiménez di que a gobernanza dos fluxos migratorios entre estados europeos e de extracomunitarios cara Europa, poñen enriba da mesa importantes desafíos para os fundamentos do sentido de existencia histórico da Unión Europea.

Devanditos desafíos vémoslos expresados nas políticas europeas dirixidas ás persoas en procura de refuxio, que se orientan en dous eixos: un, a perspectiva da *securización das fronteiras*, e dous, a externalización das fronteiras europeas. Ámbolos dous complementáanse nunha mesma estratexia e dotan de contido as accións europeas fronte á inmigración combinando a seguridade das súas fronteiras co control da inmigración.

A securización ante o outro non desexado

Tanto as ONGs como a academia danse conta de que a nivel europeo as condicións institucionais que se promoven son desfavorables para a correcta recepción e acollida das persoas que buscan refuxio. Neste sentido, Valeria Bello sinala que esta perspectiva promove un ambiente de hostilidade multidimensional contra as persoas que pretenden ou xa chegaron a Europa a partir da chamada “crise dos refuxiados”, o que levou ás persoas que buscan refuxio, de acordo a Javier de Lucas, a unha situación de “estado de excepción permanente” onde a atención ás persoas en busca de refuxio depende, en boa medida, do voluntarismo e non do recoñecemento dos dereitos das persoas en movemento.

A externalización das fronteiras

A investigadora Gemma Pinyol-Jiménez afirma que “o único punto en que os Estados membros chegan a un acordo é destinando recursos ao control das fronteiras”. A externalización das fronteiras pretende desanimar a chegada de novos habitantes ao territorio europeo e conter a mobilidade humana fóra dos seus límites fronteirizos. Seguindo a Ga-

brielli, o primeiro que destacamos sobre esta estratexia é que non é unha novidade consecuencia da chamada crise de refuxiados de 2015. Os Estados mediterráneos xa a puxeran en marcha, xa implementaran esta externalización das fronteiras a través de acordos bilaterais cos países veciños do Norte de África. Non obstante, é co acordo entre a Unión Europea e Turquía en 2016 que o obxectivo da contención en terceiros países para frear a chegada de potenciais novos habitantes ao territorio europeo faise explícito. Este acordo utilizouse de forma emblemática para demostrar a falta de compromiso europeo co dereito internacional de asilo e refuxio e coa responsabilidade de protexer ás persoas desprazadas polas guerras.

Con todo, vale a pena evidenciar que diante desta suposta “invasión” de persoas non desexadas, o número de refuxiados en Europa e no mundo amosan unha situación moi distinta á que defenden as forzas políticas conservadoras europeas. Segundo Betts e Collier, o 90% das persoas con status de refuxiado no mundo viven nos chamados “países en desenvolvemento”. Deste conxunto de países, será en doce deles (Paquistán, Irán, Etiopía, Kenia, Uganda, Tanzania, Tailandia, Turquía, Xordania, Líbano, República Democrática do Congo, e Chad) nos que se concentren o 60% destas persoas. Como xa dixemos, as estratexias de externalización das fronteiras non son algo novo, pero a súa implementación actual mostra, segundo Gabrielli, dúas novidades que cómpre ter presentes no exercicio de repensar e trascender á Europa conservadora e a súa relación co mundo actual: dunha banda, a centralidade que se deu a estas prácticas para xestionar a inmigración e, doutra, a incorporación da externalización

fronteiriza nas negociacións bilaterais e multilaterais entre países e entre rexións, especialmente cos países de tránsito.

Reflexión final

Así, os inmigrantes, con status legal de regular ou irregular en Europa, enfróntanse a un nativismo que se traduce en políticas sobre fronteiras e inmigración definidas por unha lóxica de “securitización” sobre os dereitos das persoas en movemento. Aínda que estes ambientes hostís non se dan unicamente no norte global. Experiencias en América Latina (algunhas como México e América Central), en Asia (como o caso da India) e desde logo no Norte de África (por exemplo, Marrocos ou Líbano) fronte os procesos migratorios, mostran ambientes anti-inmigrantes e de securitización que merecen observacións detalladas para comprender mellor como operan e que as alimenta.

Entón, as políticas anti-inmigrantes a nivel global, con diferentes alcances e campos de implementación, susténtanse nun acordo tácito onde a seguridade das sociedades vai depender de evitar a presenza dos asumidos como axentes con valores e actitudes non desexadas e incompatibles.

6.5. Estados Unidos, China y la Cuarta Revolución Industrial

Alfredo Toro Hardy

Baseándose en diversas proxeccións, Robert Fogel refire que para 2040 o PIB de China deberá resultar tres veces superior ao de Estados Unidos, representando o 40% do PIB global fronte ao 14% deste último (Jonathan Gruber and Simon Johnson, *Jump-Starting America*, New York, Public Affairs, 2019). Para afrontar o reto económico que China

lle expón, Estados Unidos debe abrazar sen molestias a Cuarta Revolución Industrial.

Un só exemplo fai evidente o porqué diso. En 1965, Gordon Moore predixo que o número de transistores que contiña unha computadora duplicaríase cada dous anos, facéndoa por tanto moito máis potente. Aínda que a súa predición resultou correcta por máis de medio século, o número de investigadores requiridos para lograr duplicar a densidade dos chip debeu multiplicarse por 18 desde finais dos setenta. Noutras palabras, máis e máis diñeiro é requirido para manter o mesmo ratio de crecemento na produtividade ao longo do tempo (Jonathan Gruber and Simon Johnson, op. cit.). É por iso que Estados Unidos debe manter a espiral tecnolóxica en continuo movemento, sen poderse confiar de logros pasados. Só así poderá mitigar a tendencia cara ao atraso económico fronte a China.

O anterior, con todo, represéntalle un custo moi concreto: agravar o problema do desemprego e, por extensión, a xigantesca fenda social que hoxe existe nese país. A desigualdade social que se dá en Estados Unidos, en efecto, atópase a par da de Filipinas e excede significativamente á existente en Egipto, Iemen ou Tunes (Martin Ford, *The Rise of Robots*, New York, Basic Books, 2015). Iso exponlle unha desvantaxe fronte a China. Tal como sinala George Magnus: *“En China, a escaseza en ascenso de mozos e o exceso de persoas maiores con cualificacións laborais insuficientes exponse como un serio escollo para os seus ambiciosos plans económicos”* (Rede Flags, Yale University Press, New Haven 2018).

Iso tradúcese na maior disposición e necesidade por parte de China de lanzarse de

cheo polo camiño da Cuarta Revolución Industrial: única saída fronte ao envellecemento da súa poboación. A tecnoloxía pasa a presentarse así como unha resposta providencial para alcanzar o chamado “rexuvenecemento” do país, termo de altos decibelios nacionalistas que apela a reencontrar a gloria de tempos pasados. Tecnoloxía e nacionalismo converxen desta maneira como forzas legitimadoras do réxime, facendo moito máis tolerables os custos sociais derivados da primeira.

Estados Unidos atópase nun plano totalmente distinto, na medida en que dispón dunha clara substitución xeracional. De acordo aos Prospectos de Poboación Mundial das Nacións Unidas, a poboación dese país está chamada a crecer de 328 millóns en 2018 a 370 millóns en 2050 (Yi Fuxian, “An aging China will never overtake the US economy”, Inkstone, March 29, 2019). Iso susténtase non só no feito de que ese país ten un dos maiores ratios de fertilidade dentro dos países desenvolvidos, senón no incremento po- boacional derivado da inmigración. Baixo tales circunstancias, a taxa de envellecemento do país é moito menor que en China o que, por extensión, fai que os custos sociais derivados da tecnoloxía resulten moito menos manexables.

Ao anterior únese o feito de que, a diferenza de China onde as bandeiras nacionalistas cumpren un importante papel unificador, Estados Unidos é unha nación totalmente polarizada. Mentres o programa “Made in China 2025” define claras liñas estratéxicas para alcanzar o “rexuvenecemento” do país, Estados Unidos vese sometido a un ambiente político altamente volátil. Volatilidade que aumenta en proporción directa á disrupción de empregos que a tecnoloxía trae consigo.

A consistencia presente en China, onde partido e poboación converxen no propósito de colocar ao país á vangarda do mundo, contrasta co zigzag político estadounidense. En efecto, visións contrapostas e irreconciliables de sociedade manteñen dividido a Estados Unidos. Trump, e o populismo que el encarna, son bos exemplos de como o país pode de súpeto volver outorgar prioridade ao carbón e ao aceiro, retrotrayéndose á axenda económica dos anos cincuenta.

Estados Unidos transformouse nun lugar crecentemente impredecible, onde non é posible determinar a dirección que seguirá o país. Cada novo inquilino da Casa Branca representa a posibilidade dun cambio radical de dirección no medio da máis absoluta incoherencia estratéxica. Polo momento o populismo estadounidense, na súa dobre vertente de extrema dereita e esquerda progresista, é pouco proclive a apoiar ás súas grandes empresas tecnolóxicas. Mentres Trump pon a énfase en retrotraerse a tempos pasados para apoiar aos desprazados, Sanders e Warren cren que para protexer ao cidadán común é

necesario regular, circunscribir e desmembrar aos seus Google, Facebook e Amazon.

En conclusión, as proxeccións entre as liñas de crecemento económico de China e Estados Unidos, apuntan a unha clara brecha a favor da primeira. A única forma na que Estados Unidos podería mitigar esa brecha é lanzándose de cheo pola vía do salto tecnolóxico. Con todo, mentres a realidade demográfica e os obxectivos nacionalistas de China fana altamente proclive á Cuarta Revolución Industrial, a especificidade demográfica e a polarización social e política de Estados Unidos non facilitan este camiño. O manexo da crise do coronavirus en China e en Estados Unidos pode dar unha idea, polo demais, da eficiencia operativa do primeiro fronte aos efectos do populismo no segundo. Mentres China foi capaz de construír un hospital en dúas semanas e dobre a propagación do virus a base de voluntarismo e disciplina, Washington presenta o espectáculo lamentable dun Presidente egocéntrico, contradictorio e auto compracente que se transformou nun obstáculo maior na resolución do problema.

7.

Personaxes do ano

■ Greta Thunberg

Auténtica icona do ecoloxismo a nivel mundial, a adolescente sueca Greta Thunberg (16 anos) contou cun especial eco mediático global durante 2019 e moi especificamente durante o segundo semestre, centrando todos os focos tanto na Asemblea Xeral da ONU (setembro en Nova York) coma no Cumio COP25 (decembro en Madrid) ao que chegou en barco desde Canadá. Viral e global foi o seu discurso ante a ONU o 16 de setembro, desde a súa ácida crítica aos líderes mundiais pola falta de acción real na loita contra o cambio climático, *“Estamos no inicio dunha extinción masiva e do que se pode falar é de cartos e contos felices arredor do eterno crecemento económico. Como vos atrevedes?”*. Thunberg representa a aparición dunha nova xeración global convencida da necesidade de fomentar un movemento mundial orientado a un cambio cultural con respecto aos riscos

que corre o planeta, ante a persistencia do actual sistema económico na crise ecolóxica e a calculada falta de “sensibilidade” das elites políticas e económicas en relación ás solucións e as súas consecuencias.

■ Boris Johnson

Polémico e controvertido tanto no seu estilo e biografía coma no seu discurso, o primeiro ministro británico Boris Johnson (55 anos) acometeu a fase definitiva do interminable Brexit trala renuncia da atribulada ex *premier* Theresa May (xuño de 2019). Elixido primeiro ministro por maioría absoluta nas eleccións parlamentarias do 12 de decembro, Johnson apostou con Bruxelas a un Brexit “duro” reafirmando unha relación de *“neatlantismo”* con Donald Trump que igualmente disgustou á Unión Europea (UE). Coa maioría absoluta no peto Johnson non tivo exce-

sivos problemas na recondución do Brexit, fixando o acordo de saída coa UE para o 31 de xaneiro coma a data a final. Boris comportouse coa súa axilidade e pragmatismo habitual, cedendo a un acordo marco que será desenvolvido durante o próximo ano. A moi errática xestión inicial británica da crise da Covid19 acabou dando con el na UCI o que abre interrogantes sobre a firmeza e condución do seu novo liderado, acostumado e sementado ao fío da navalla, unha vez consolidada a súa recuperación.

■ Úrsula Von der Leyen

O 16 de xullo, Úrsula Von der Leyen (61 anos), unha das máis veces sinalada sucesora de Merkel, foi elixida polo Parlamento europeo para ocupar a Presidencia da Comisión Europea, liderando un equipo con múltiples fronteas abertas nunha UE en redefinición tralo Brexit, os debates arredor da transición enerxética, a crise de persoas migrantes e refuxiadas ou a xa inmediata xestión coordinada diante da crise da Covid19. Durante a súa carreira foi sempre unha europeísta recoñecida. Nunha entrevista coa revista Der Spiegel en 2011, expresou a súa preferencia polos «Estados Unidos de Europa», sendo aínda defensora da creación dun exército europeo

que considerou un obxectivo a longo prazo nunhas declaracións do ano 2019. Exerceu como ministra de Defensa de Alemaña de 2013 a 2019. É a primeira muller da historia alemá en ocupar o cargo de ministra de defensa e a primeira muller en ser presidenta da Comisión Europea.

■ Jeanine Añez

As crises institucionais en Latinoamérica sacudiron todo o ano 2019, cunha intensificación durante o último cuadrimestre do ano. Entre as personaxes deste explosivo 2019 destaca a senadora boliviana, Jeanine Añez (52 anos), proclamada “*presidenta transitoria*” de Bolivia desde o 12 de novembro, trala “renuncia presidencial” de Evo Morales pola presión do exército e as forzas da oposición, tras días de protestas por un presunto fraude electoral nas eleccións presidenciais do 20 de outubro. Evo Morales dede o seu exilio primeiro en México, explicou a súa renuncia baixo a ameaza de guerra civil e no contexto dun golpe de estado. Añez, non sen dificultades, avanzou na normalización post-Evo alternando palabras de reconciliación formal con represión calculada aos movementos sociais e políticos vinculados ao MAS. O seu discurso fixo forza asociándose explíci-

tamente nas clases dominantes tradicionais de Bolivia, o que desmonta aceleradamente os tres lustros da Presidencia de Evo Morales en Bolivia e a normalización da cuestión indíxena. A Presidenta Añez representa o lado virtuoso da dereita latinoamericana durante o 2019 fronte a encrucillada permanente en Venezuela durante todo o 2019 e o desgastado perfil de J. Guaidó.

■ Carrie Lam

Nun 2019 marcado pola indignación cidadá a nivel global, as protestas acaecidas en Hong Kong ocuparon a atención política e mediática pola súa intensidade. No contexto do quinto aniversario do Movementos do Paraugas, a iniciativa dun controvertido proxecto de extradición a China da gobernadora de

Hong Kong, Carrie Lam (62 anos) levantou un movemento de protestas contra o mesmo, posteriormente amplificado en reivindicacións prodemocráticas e independentistas, converténdose nun dos episodios do ano político global. A crise evidenciou un latente pulso político entre Beijing e as demandas de soberanía de amplos sectores da sociedade de Hong Kong, cristalizado maioritariamente a prol das forzas soberanistas, nas eleccións do 24 de novembro. A crise da conta da fragmentación social e das contradicións da súa historia nas tres últimas décadas, así coma do aumento das desigualdades e novas formas de precariado. Alén das dinámicas internas, o conflito e os acontecementos en Hong Kong non escapan aos intereses exteriores, e as dinámicas do enfrontamentos entre USA e China. A propia administración Trump chegou a apoiar unha resolución a favor dos *manifestantes pro-democracia* e o vicepresidente Mike Pence, de coñecida posición antichinesa, chegou a reunirse en Washington con líderes opositores de Hong Kong. Mesmo Joe Biden, xa declarado candidato demócrata ás Presidenciais de novembro de 2020 nos EUA, solidarizouse cos manifestantes diante das acusacións a China dun aumento da represión no contexto da Covid19.

8.

As persoas

Augusto Zamora foi profesor da Universidade Autónoma de Madrid, delegado na ONU, na Organización de Estados Americanos e no Movemento Non Aliñado; tamén Avogado do Tribunal Internacional de Xustiza e embaixador de Nicaragua en España. Colaborador nos xornais El Mundo e Público. Os seus últimos libros son; “Política e xeopolítica para rebeldes, irreverentes e escépticos” (Akal, 3ª edición 2018), “Requiem polifónico para occidente” (Akal, 2018) e “liberadores malditos” (Siglo XXI Editores, 2020).

Enrique Sáez é economista e empresario galego, é o Presidente da Fundación Juana de Vega.

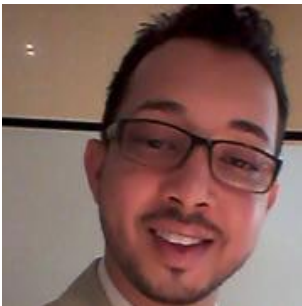
Niranján Armani é xornalista e analista independente de Vadodara, India.

David Alvarado é politólogo, xornalista e consultor internacional. O seu último libro é “ Rif: De Abdelkrim a los indignados de Alhucemas” (Colección Mayor, Los Libros de la Catarata, 2017).

Marcelo Javier de los Reyes é Licenciado en Historia pola Facultade de Filosofía e Letras da Universidade de Bos Aires (1991) e Doutor en Relacións Internacionais, pola Escola de Estudos Sociais e Humanos, Atlantic International University (AIU), Estados Unidos. Actualmente é Director da Sociedade Arxentina de Estudos Estratéxicos e Globais (SAEEG).

Wesley S. T. Guerra é doutorando em Relações Internacionais, mestre em Ciências políticas e Relações Internacionais pela Fundação Escola de Sociologia e Política de São Paulo e mestre em Políticas Sociais e Migrações Internacionais pela Universidad de A Coruña, diretor do Centro de Estudos das Relações Internacionais e correspondente na Europa do Centro de Estratégia, Inteligência e Relações Internacionais do Brasil.

Paula Lamoso é Doutora en Dereito, Goberno e Políticas Públicas pola Universidade Autónoma de Madrid.

Jared D. Larson é Doutor en Ciencias Políticas e Dereito, Profesor na Universidade de Humboldt, California, USA.

Miguel Ángel Martínez Pellitero é economista, especialista en Economía Internacional e Desenvolvemento

Antonio Alejo é doutor en Procesos políticos contemporáneos pola Universidade de Santiago de Compostela. O seu último libro é “Política global y sociedad civil en las Américas” (Los Libros de la Catarata, 2017). Forma parte do programa de bolsas de investigación da Deputación da Coruña.

Alfredo Toro Hardy é Doutor en Relacións Internacionais, autor ou coautor de 35 libros en relacións internacionais, ex profesor nas universidades de Princeton, Barcelona, Brasília, Central de Venezuela e Simón Bolívar e antigo Embaixador de Venezuela en Estados Unidos, Reino Unido, España, Brasil, Chile, Irlanda e Singapura.

Daniel González Palau é Director do IGADI

Roberto Mansilla Blanco é colaborador do IGADI

IGADI ANNUAL REPORT 2019-2020

Da guerra comercial á Covid19

INSTITUTO
GALEGO
DE ANÁLISE
E DOCUMENTACIÓN
INTERNACIONAL

En Galicia
temos
opinión
do Mundo

www.igadi.gal

